

Pyhät klovnit!

Klovnien kokemuksia pyhyydestä

SUVI LEPPÄNEN

Pyhät klovnit!

Klovnien kokemuksia pyhydestä

SUVI LEPPÄNEN

TIIVISTELMÄ

Päiväys: 29.5.2015

TEKIJÄ Suvi Leppänen		KOULUTUS- TAI MAISTERIOHJELMA Teatteriohjeittajan maisteriohjelma	
SEMINAARITYÖN NIMI Pyhät klovnit! –Klovnien kokemuksia pyhyydestä		SEMINAARITYÖN SIVUMÄÄRÄ (SIS. LIITTEET) 75	
Seminaarityön saa julkaista avoimessa tietoverkossa. Lupa on ajallisesti rajoittamaton.	Kyllä ☐ Ei ☒		
<p>Seminaarityöni käsittelee klovnien pyhyiden kokemuksia. Tutkimuskysymyksenäni on, millaisena pyhyiden kokemus ilmenee ihmisen tietoisuudessa, kun hän on klovnit. Olen haastatellut tutkimustani varten kolmea klovnierian tekijää.</p> <p>Avaan tutkimuksessani tutkimuskysymyksenäni peruskäsitteitä pyhyyttä ja klovnieriaa. Kirjoitan tutkijan esiyymärryksesestäni sekä avaan haastateltujen esiyymärrystä aiheesta. Käsitteelen pyhyyttä filosofisesta näkökulmasta sekä primitiivisen uskonnollisuuden kautta. Kirjoitan klovnieriaa laajasti lähtien primitiivisistä ilveilijöistä, trickster-hahmosta ja naurun historiasta. Avaan nykyisen teatteriklovnin tekniikka ja sisältöjä sekä historiaa sirkuksessa. Kirjoitan myös klovnierian soveltavista muodoista kuten sairaalaklovnieriaa.</p> <p>Klovnierian ja pyhän suhde on läheinen sekä nykypäivänä että historiallisesti katsottuna. Klovnit on liminaaltilan hahmo, ulkopuolinen ja samalla elintärkeä yhteisölleen. Nykyklovnieria ei ole mielestäni kadottanut juuriaan pyhien ilveilijöiden traditiossa, vaikka pyhyiden ja arkaaisen uskonnollisuuden taso on enimmäkseen pinnanalaista. Klovnit on yleisönsä eli yhteisönsä ”sijaisjärsijä”, tunteiden ja jännitteiden purkaja ja inhimillisen elämäntaiston kuvaaja. Mielestäni klovnit on edelleen elintärkeä hahmo yhteiskunnallemme.</p> <p>Pyhyiden kokemukset, jotka nousivat esille haastatteluissa olen jakanut erilaisten teemojen alle. Klovnin pyhä kokemus liittyy klovnin rooliin yhteisönsä hyvinvoinnin ylläpitäjänä ja yhteiskunnallisena herättelijänä. Klovnin rooli itsessään on pyhä, ja klovnierian ritualistisuudessa on löydettävissä paljon arkaaisia uskonnollisia piirteitä. Pyhyiden kokemuksen uskonnollista ulottuvuutta, kokemusta transsendenssistä voi lähestyä myös meditaation ja flow-teorian kautta. Klovnin pyhyiden kokemus liittyy kokemukseen hyväksymisestä ja antautumisesta, mikä voi kohdistua hetkeen, tilanteeseen, toiseen ihmiseen tai itseän. Klovnit on ennakkoluuloton ja hetkessä elävä amoraalinen hahmo, samaan aikaan sekä ”toiseuden edustaja” että esiintyjä ”itse”. Klovnieriaa epäonnistuminen ja heikkouden paljastaminen on toivottavaa, ja esiintyjä saa kokemuksen vapautumisesta olemaan sellainen kuin on. Itsensä hyväksyminen, itsestä irti päästäminen ja itsen ylittäminen ovat klovnin pyhiä kokemuksia. Klovnit kokee pyhyiden kokemuksia usein kohtaamistilanteissa. Klovnihahmon kautta kohtaamisissa tapahtuu yllättäviä asioita, avautumisia ja muutoksia. Tutkimukseni tärkein johtopäätös on, että klovnieria spesifinä taidemuotona altistaa klovnierian tekijän erityisellä tavalla pyhyiden kokemuksille.</p>			
<p>ASIASANAT</p> <p>Klovnieria, klovnit, narrit, sirkus, nauru, pyhyys, pyhä, spiritualiteetti, kokeminen, kokemukset, läsnäolo, kohtaaminen, dialoginen filosofia, transsendenssi, primitiivinen</p>			

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	10
TUTKIMUKSEN KULKU	13
<i>Tutkimusote</i>	13
<i>Tutkimuskysymys</i>	15
<i>Tutkimuksen käytäntö</i>	15
<i>Esiymmärrys</i>	16
Ihmiskäsitys	16
Tutkijan suhde pyhään	19
Tutkijan suhde klovneriaan	20
<i>Keskeiset käsitteet</i>	22
PYHYYS	22
Homo religiosus	23
Ymmärrystä pakeneva pyhä	26
Primitiivisen ihmisen pyhä	29
KLOVNERIA	34
Teatteriklovneria	35
Sirkusklovni	39
Ilveilijöiden traditio	43
Parantava klovneria	50

AINEISTON TYÖSTÖ	53
<i>Haastateltujen käsitykset pyhästä</i>	53
<i>Haastateltujen ajatukset klovneriasta</i>	55
Miksi klovneria?	55
Klovneria ja näytteleminen	56
<i>Klovnien pyhyiden kokemukset</i>	57
Komiikan juurilla	58
Kohtaamisen pyhyys	61
Klovnerian henkilökohtaisuus ja hyväksyvä läsnäolo	69
Klovnin tajunnantila	73

JOHTOPÄÄTÖKSET	80
LÄHDELUETTELO	82

LIITTEET

84

1. Liite: Pyhyden maisemat

85

JOHDANTO

Tämä seminaarityö tutkii klovnien pyhyden kokemuksia. Mistä oikein syntyi ajatus yhdistää klovneria ja pyhyys? Klovneria on minulle rakas taiteenlaji, joka on tavalla tai toisella kulkenut matkassani jo kymmenen vuotta. Syksyllä 2014 eräs klovnistävänäni kertoi eksyneensä mielenkiintoiselta kuulostavan englantilaisen klovniryhmän nettisivuille. Ryhmän nimi on The Sacred Clown as Healer. Niin kauan kun muistan, olen ollut kiinnostunut henkisistä asioista. Kirjoitin sanat *sacred clowning* itselleni ylös, ja pyhän ja klovnerian suhde alkoi kiinnostaa minua koko ajan enemmän. Miltä pyhyys näyttäisi antisankarin ja rajojenrikkojan, klovnin näkökulmasta? Sain idean haastatella klovnveja heidän pyhyden kokemuksistaan.

The Sacred Clown as Healer -ryhmän perustaja, Didier Danthois, kirjoittaa ryhmän nettisivuilla, mitä *sacred clowning* hänelle tarkoittaa:

The clown is allowing himself to be vulnerable, to become truly naked to the present, to become empty. Then openness, an unstained perception can manifest. A veil is lifted to the realm of innocence and wonder. A sense of gratitude and reverence for all things and all people emerge. (Danthois, 2014)

Tämä Danthoisin teksti tekee minuun vaikutuksen. Läsnäolo, auki oleminen ja uskallus näyttää haavoittuvaisuutensa ovat minulle tärkeitä lähtökohtia taiteen tekemiseen. Taiteessa on minulle pohjimmiltaan kyse kytkeytymisestä johonkin suurempaan kokonaisuuteen, johonkin pohjimmiltaan pyhään. Danthois kirjoittaa kaikkien asioiden ja ihmisten välillä vallitsevasta yhteydestä, joka avautuu klovnille avoimuuden kautta. Taiteilijana koen olevani instrumentti, jonka kautta tämä jokin suurempi voima voi virrata. Danthois lisää: *This is Magic. This is Sacred Art. This is the Sacred Clown.* (Danthois, 2014).

Olen tehnyt tämän työn puhtaan kiinnostuksen lisäksi myös voidakseni opiskella ja tutkia klovneriaa lisää. Olen opettanut klovneriaa teatteripedagogiikan opintoihin kuuluvassa työharjoittelussani, ja haaveilen saada opettaa klovneriaa lisää tulevaisuudessa. Klovnerian filosofia on antanut minulle paljon sekä itseni kanssa työskentelyyn että pedagogiseen ajatteluuni. Klovnitekniikat ovat hyödyllisiä monilla elämän osa-alueilla. Tunnettu klovni ja klovniopettaja Angela De Castro on opettanut luokanopettajille klovnitekniikoita tarkoituksena rohkaista opettajia tutkimaan luovuutta omassa työssään. Klovneriaa on käytetty ja käytetään näyttelijänkoulutuksessa muun muassa yleisön ja näyttelijän välisen vuorovaikutuksen harjoittamiseksi. (Peacock 2009, 154) Klovnerian elämänoppi tiivistyy omassa kokemuksessani epäonnistumisen hyväksymiseen ja epäonnistumisen jälkeiseen uuteen mahdollisuuteen. Uskon, että ihminen oppii usein eniten epäonnistumisen kautta, siksi on tärkeää uskaltaa epäonnistua. Filosofin Lauri Rauhala kirjoittaa kirjassaan *Henkinen ihminen* (2009) henkisestä kasvattamisesta:

Henkisen kasvattaminen on pääosin persoonan itsekohtaista toimintaa, ja opettajana on useimmiten elämä itse.-- Itsetiedostuksessaan ihminen voi niiden [elämän kolhut] avulla oivaltaa, miten asenteita elämään olisi muutettava ja toimintaa ohjattava.-- Kasvua tapahtuu, kun onnistutaan välttämään katkeruus--. (Rauhala 2009, 126)

Oma opettajuuteni pohjaa lähtökohdalle, että opettaminen on oppilaan itseoppimisen mahdollistamista. Opettajana haluan tukea ensisijaisesti oppilaan henkistä kasvua ´omaksi itsekseen´. Klovneria on minulle myös suuri kohtaamisen opettaja. Voin nähdä klovnerian ideologiassa paljon dialogisuusfilosofisia piirteitä. Klovni itsessään arkaaisena hahmona edustaa toiseutta ja erilaisuutta. Klovni syntyy esiintyjän suhteesta omaan itseensä ja elää suhteesta yleisöön, Toiseen. Haluan yhtyä filosofi Jukka Hankamäen dialogisuusfilosofisen teoksen johtopäätökseen: *Kohteile ihmisyyttä sekä itsessäsi että toisissa ihmisissä aina suurena arvoituksena* (Hankamäki 2008, 22). Rauhala korostaa hiljentymistä ja itsensä tutkimista henkisessä

kasvussa. Rauhalan mukaan *kasvu voi tapahtua vain henkilökohtaisissa reaalisissa nyt-hetkissä*. (Rauhala 2009, 125) Klovnien pyhyiden kokemusten tutkiminen on tuonut minut hyväksyvän läsnäolon äärelle.

TUTKIMUKSEN KULKU

Tutkimuksen kulku -luku sisältää tutkimusotteeni, tutkimuskysymykseni, tutkimuksen käytännön sekä tutkijan pohjaoletusten ja esiyymmärryksen auki kirjoittamisen. Seuraavassa alaluvussa kirjoitan käyttämästäni fenomenologis-hermeneuttisesta tutkimusotteesta.

Tutkimusote

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Olen valinnut tutkimusotteekseni fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusotteen, koska minua kiinnostaa inhimillisen pyhyiden kokemuksen perimmäinen luonne ja kuvailu. Tiedon intressini suhteessa tutkimaani ilmiöön on ymmärtäminen. *Ymmärtäminen ihmistä tutkivien tieteiden metodina on eräänlaista eläytymistä tutkimuskohteisiin liittyvään henkiseen ilmapiiriin, ajatuksiin, tunteisiin ja motiiveihin* (Sarajärvi & Tuomi 2009, 28).

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusotteen pyrkimys on saavuttaa tutkimusaihe ja –ilmiö mahdollisimman autenttisenä. Fenomenologian keulahahmo Edmund Husserl *uskoi tietoisuuden analyysin myös antavan vastauksen todellisuuden perimmäisestä luonteesta*. Husserlin mukaan totuuden perusta on subjektiivisessa kokemuksessa. (Rouhiainen 2010) Fenomenologisen tutkimuksen kohde on ihmisen suhde omaan elämismaailmaansa. Kokemuksellisuus on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto, ja ihmisen suhde maailmaan ymmärretään fenomenologiassa intentionaaliseksi eli *suuntautuneeksi tarkoittaen johonkin*. Ihmisen kokemus muodostuu merkitysten mukaan; kaikki ilmiöt merkitsevät yksilölle jotain. Merkitysteorian mukaan ihmisyksilö on myös perusteiltaan yhteisöllinen, eli merkitykset ovat intersubjektiivisiä, subjekteja yhdistäviä. Fenomenologisen tutkimuksen kohteeksi muodostuvat siis inhimillisen

kokemuksen merkitykset, tässä tutkimuksessa klovnin pyhyden kokemuksen merkitykset. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 34)

Husserl kehitti aikoinaan fenomenologisen reduktion eli menetelmän, jolla tutkija voi sulkeistaa esioletuksensa tarkastellakseen tutkimuskohdetta *sellaisena kuin se itsessään on tai kuin se ilmenee maailmassa*. (Rouhiainen 2010). Pyrin tutkijana kriittiseen itsereflektioon. Fenomenologisen reduktion avulla pyrin tulemaan mahdollisimman tietoiseksi lähtökohdistani sekä itselleni muodostuneista ilmiötä ennalta selittävästä teorioistani. (ks. Rouhiainen 2010) Fenomenologinen reduktio tarkoittaa, että avaan myöhemmin tutkimuksessani esiymmärrystäni aiheista pyhyys ja klovneria pyrkimyksenäni päästä lähemmäs autenttista klovnin pyhyden kokemusta. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen sekä kohteena että tutkijana on ihminen. Tutkimuksella on kaksitasoinen rakenne, jossa perustasolla on tutkittavan koettu elämä esiymmärryksineen, ja toisella tasolla tutkimus, joka kohdistuu perustasoon eli tutkittavan elämään. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 35) Luvussa *Aineiston työstö* avaan näitä molempia tutkimuksen tasoja.

Hermeneutiikka on teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Hermeneuttinen ymmärtäminen tarkoittaa ilmiöiden merkitysten oivaltamista.

Ymmärtäminen on aina tulkintaa ja kaiken ymmärtämisen pohjana on aiemmin jo ymmärretty. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 35) Ymmärtäminen

etenee kehämäisenä liikkeenä. Olen käsitellyt tutkimukseni aineistoa eli klovnien haastatteluja hermeneuttisen kehän avulla. Tämän kehän perustana on tutkijan esiymmärrykseni, jota avaan alaluvussa *Esiymmärrys*.

Hermeneuttinen kehä tarkoittaa sitä, että tutkija asettuu dialogiin sekä aineiston että valitsemiensa lähteiden kanssa. Olen edennyt kehämäisesti syvemmälle aineistoni tulkinnassa selvittämällä ja muodostamalla temaattisia merkitysyhteyksiä ja –kokonaisuuksia. Hermeneuttisen kehän avulla minulla on mahdollisuus päästä lisääntyneeseen ymmärrykseen ilmiön eli klovnien pyhyden kokemusten luonteesta. (ks. Rouhiainen 2010) *Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa yritetään nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se,*

minkä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestään selväksi, tai se, mikä on koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tavoitteena on käsitteellistää kokemuksen merkitys ja tehdä jo tunnettu tiedetyksi. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 35) Seuraavassa alaluvussa käsittelen *Tutkimuskysymystäni*.

Tutkimuskysymys

Tutkimukseni käsittelee klovniin pyhyden kokemuksia.

Tutkimuskysymykseni on, millaisena pyhyden kokemus ilmenee ihmisen tietoisuudessa, kun hän on klovnina? Taustatiedon saamiseksi ja tutkittavien esiyymmärryksen avaamiseksi olen kysynyt haastattelemiltani klovneilta, mitä he ajattelevat, mitä pyhyys ja pyhyden kokemus klovnerian kontekstissa heille tarkoittaa. Pyrkimyksenäni on lähestyä klovniin pyhyden kokemuksia mahdollisimman vapaana ennako-oletuksista. Se, mikä ihmiselle on pyhää, paljastaa paljon hänen suhteestaan maailmaan, transsendenttiin, toisiin ihmisiin ja itseensä. Tavoitteenani ei ole pyrkiä loppupäätelmään siitä, mitä pyhyys yleisesti ottaen on. Tavoitteenani ei myöskään ole pystyä selittämään tyhjäksi, mistä klovniin pyhyden kokemuksissa on kyse. Tavoitteeni on nostaa klovniin pyhyden kokemukset näkyviksi, ja tulkita niitä parhaan ymmärrykseni mukaan. Minua kiinnostaa ihminen ja inhimillisen kokemuksen rikkaus ja syvyys. Pyhyys ilmiönä itsessään pakenee määritelmiä ja ihmismielen lokeroitua. Pyhyttä voi analysoida vain sitä kautta, *miten pyhyys näyttäytyy kokevalle subjektille* (Rouhiainen 2010).

Tutkimuskysymykseeni olen pyrkinyt saamaan vastauksia tekemällä haastatteluita, mistä kirjoitan lisää seuraavassa alaluvussa *Tutkimuksen käytäntö*.

Tutkimuksen käytäntö

Tutkimustani varten olen haastatellut kolmea klovnerian tekijää, jotka ilmaisivat kiinnostuksensa aiheeseen. Haastatelluilla on kaikilla hyvin erilaiset klovnitaustat ja elämäntilanteet. Tapasin haastateltavani kasvokkain. Haastattelut olivat puolistrukturoituja, ja kysymykseni vaihtelivat jonkin

verran haastateltavasta riippuen. Haastattelut muodostavat tutkimukseni pääaineiston.

16.1.2015 haastattelin klovni ja näyttelijä Pia Tapiota. Haastattelu kesti noin tunnin, mikä on kaksi kertaa pidempi aika kuin mitä muut haastattelut kestivät. Tein myöhemmin lyhyempiä haastatteluita tajutessani, miten paljon litteroitavaa tunnin haastattelussa on. Haastattelun pituuden vuoksi Tapion haastattelusta on tutkimuksessani enemmän aineistoa kuin muista haastatteluista. Tapio myös palasi aiheeseen sähköpostitse haastattelun jälkeen, ja halusi selkeyttää muutamia asioita. Olen ottanut tutkimukseeni mukaan myös näitä Tapion kommentteja, jotka on merkitty työhön merkinnällä ´ jälkikäteen ´.

24.1.2015 haastattelin klovni ja sosiologi Johanna Peltolaa Tampereella. Haastattelu kesti noin puoli tuntia.

13.2.2015 haastattelin klovni ja näyttelijä Laura Rämää. Haastattelu kesti myöskin noin puoli tuntia.

Aikomukseni oli haastatella vielä erästä miespuolista klovnia, mutta aikataulullisista syistä haastattelu jäi tekemättä.

Olen poistanut haastatteluista täytesanoja selkeyden vuoksi. Kaikki lainaukset on muotoiltu saman käytännön mukaisesti: pidemmät lainaukset erillisinä jaksoina, lyhyemmät muun tekstin keskellä. Otsikoiden lisäksi kaikki lainatut sanat on kirjoitettu kaltevalla fontilla.

Esiymmärrys

Tässä alaluvussa avaan tutkijan esiymmärrystäni ja ennakkokäsityksiäni tutkittavasta aiheesta. Kirjoitan Rauhalan holistisesta ihmiskäsityksestä, joka vaikuttaa tutkimukseni pohjalla. Avaan omaa historiaani ja suhdettani tutkimukseni peruskäsitteisiin klovneriaan ja pyhyteen.

Ihmiskäsitys

Perustan tutkimukseni ihmiskäsityksen Rauhalan kehittämälle holistiselle eli kokonaisvaltaiselle ihmiskäsitykselle. Mielestäni kyseinen ihmiskäsitys antaa tarpeellisen arvon inhimilliselle pyhyden kokemukselle, korostaa kaiken vaikutusta kaikkeen, mutta myös erottelee ihmisen eri osa-alueita ymmärrettävästi. Rauhala jäsentää ihmisen olemassaolon kolmijakoisena: tajunnallisena (psykkis-henkisenä), kehollisena (orgaanisena) sekä situationaalisenä (olemassaolo suhteina todellisuuteen). Kaikki kolme osa- aluetta ovat yhtä alkuperäisiä ja välttämättömiä ontologisia perustekijöitä. Ihmisen eri olemispuolet edellyttävät toisensa ja luovat erottamattoman kokonaisuuden. On kuitenkin tärkeä havaita, mikä funktio kullakin olemistavalla on kokonaisuudessa. (Rauhala 2005, 32-33, 55)

Tajunta on Rauhalan mukaan *inhimillisen kokemisen kokonaisuus*. Tajunta on fundamentaaliselta struktuuriltaan *mielellisyyttä*. Mielen avulla ymmärrämme, tunnemme ja uskomme ilmiöt ja asiat joksikin. Mieli on merkityksen antaja. *Mieli ilmenee tai koetaan aina jossakin tajunnan tilassa eli elämyksessä*. Rauhalan mukaan emme voi koskaan havaita tajuntaa itsessään, ainoastaan tajunnan sisältöjä. Kun mieli asettuu tajunnassamme suhteeseen jonkin kanssa, syntyy merkityssuhde. *Merkityssuhteet muodostavat verkostoja, joista syntyvät maailmankuvamme ja käsitykset itsestämme*. Uudet mielen ilmentymät rakentuvat jo olemassa olevaan kokemusperustaan, horisonttiin. Merkityssuhteet, joita tajuntaan syntyy, ovat luonteeltaan esimerkiksi tietoa, tunnetta, uskoa, intuitiota, unta tai harhaa. (Rauhala 2005, 35-37) Tutkimukseni klovnien pyhyden kokemuksista keskittyy tutkimaan ihmisen pyhyden kokemusta nimenomaan tajunnan kautta, sitä millaisille kokemuksille ihminen antaa pyhyden merkityksen.

Kehollisuus on Rauhalalle ihmisen olemassaolon perusmuoto. Kehollisuuden ontologinen käsite saa sisältönsä kehollisen tapahtumisen struktuurin kautta; kyseessä on *aineellis-orgaaninen koskettava lähivaikutus*. Sydän pumppaa verta konkreettisesti, ei symbolisesti. Orgaanisten elinten ja elintoimintojen keskinäinen informaatio on erehtymättömämpää kuin ihmisen tajunnan

niistä antamat symboliset tulkinnat. Elämä on *orgaanisen olemassaolon olemus*, kuten mielellisyys on tajunnallisuuden perusolemus. (Rauhala 2005, 38-41) Oman käsitykseni mukaan pyhyden kokemus on vahvasti kehollinen kokemus ennen tajunnassa tapahtuvaa käsitteellistämistä. Ennen mielen tai tajunnan nimeämistä on olemassa ´puhdas´ havainto. Tähän ´puhtaaseen havaintoon´ on kuitenkin mahdotonta päästä suoraan käsiksi humanistisessa tutkimuksessa.

Situationaalisuus ihmisen olemassaolon muotona on ihmisen kietoutuneisuutta todellisuuteen oman elämäntilanteensa kautta. Situaatio rakentuu tekijöistä eli komponenteista, joihin ihminen ei voi vaikuttaa kuten geenit, ja tekijöistä joihin hän voi vaikuttaa kuten ystävät ja ammatti. Situaatio voi jakaa myös konkreettisiin tekijöihin kuten maantieteelliset olot, ja ideaalisiin tekijöihin kuten arvot ja normit. *Kun jokin komponentti kuuluu yksilön tilanteeseen, sen faktisuudella* [komponenttien reaalisisältö] *on välttämättömästi ainakin jokin vähäinen ´vaikutussuhde´ ihmisen olemassaolon tapaan ja laatuun. Välttämättömyyssuhdetta* eli tilanteen vaikutusta tajunnallisuuteen ja kehon orgaanisiin tapahtumiin kutsutaan esiymmärrykseksi. (Rauhala 2005, 41-44)

Lähtökohdaksi ihmisen henkisen olemuspuolen tarkasteluun Rauhala ottaa ihmistajunnan ja sen merkitykselliset sisällöt. Rauhala erottelee tajunnan kaksi mielellistä toimintatasoa, psyykkisen ja henkisen. Psyykkinen taso on tajunnan sisäistä virittyneisyyttä, suurelta osin tiedostamatonta. Henkisyyden kautta ihminen pystyy myös tarkastelemaan oman tajuntansa psyykkisiä prosesseja. Rauhalan mukaan henkinen on tajunnallisen kokemisen korkeampi toimintamuoto, jolla on erikoisasema persoonassa ihmisen olemassaoloa ohjaavana ja vastuuta ottavana tekijänä. Henkisellä tasolla sijaitsevat ihmisen arvot, intersubjektiivinen tietäminen sekä abstraktioiden ymmärtäminen sekä niillä operoiminen. Henkisen käsittäminen vain tiedon muodostamisen ja sillä operoinnin välineeksi merkitsisi Rauhalan mukaan kuitenkin henkisen robotisoitumista. Rauhala lukeekin henkisiin toimintoihin

kuuluviksi myös intuition, pyhyden kokemuksen ja kauneuden lumon. Nämä henkiset kokemukset ovat epäintentionaalisia ja esikielellisiä, Rauhalan sanojen mukaan 'äänettämiä' kokemuksia, jotka rikastavat yksilöllisen kokemuksen kokonaisuutta. (Rauhala 2009, 68-76, 98) Tällaiselle ihmisen henkiselle toiminnolle, kuten pyhyden kokemukseksi Rauhala antaa suuren arvon.

Nämä yksilöllistyvät henkiset toiminnot sallivat ihmisen kokea olemassaolon tyydytystä sellaisenaan ilman ulkoisen aktiivisuuden houkutusta ja velvoitetta. Niissä ja niiden yhteydessä voidaan tavoittaa onnellistava hiljaisuus ja rauha, Ne myös herkistävät ihmisen kokemustapaa yleensä. Näiden vaikutusten johdosta aluksi sisäänpäin suuntautunut henkistyminen voi toisasteisesti ilmetä ulospäin kehittyneempinä inhimillisinä reaktioina. – Psykykkiset perusvireet eivät yleensä kasvata eettistä subjektia niin kuin nämä yksilöllistävät henkiset toiminnot tekevät. (Rauhala 2009, 76)

Rauhalan mielestä länsimaisessa filosofiassa on ihmisen henkisen olemuspuolen alueella kiinnitetty liian paljon huomiota henkisen tiedollisiin tehtäviin. Itämaisessä filosofiassa painotus on ollut päinvastainen. Rauhala näkee henkisen ihmisessä rakenneominaisuutena, jonka kehittäminen eläväksi ja toimivaksi on jokaisen yksilön oma tehtävä. Niissä kulttuureissa, joissa lähdetään yksilöllisyyden arvostamisesta, ihmisen sisäisen henkisyyden vaalimisesta ja äänettömän itsetutkistelun rohkaisemisesta, on ihmisten keskeinen sosiaalisuus Rauhalan mukaan paljon näkyvämpää ja toimivampaa. (Rauhala 2009, 77-78) Näen tutkimukseni arvon tässä valossa: pyrkimykseni on nostaa esille ja vaalia tätä ihmisen sisäistä henkisyyttä, joka johtaa rikkaampaan ja yhteisöllisempään elämään.

Seuraavissa luvuissa siirryn kirjoittamaan omasta suhteestani pyhään ja klovneriaan, eli avaan tutkijan esiymmärrystäni ja ennakkokäsityksiäni.

Tutkijan suhde pyhään

Kuvailen suhdettani pyhään läheiseksi. Pyhä on paradoksi ja mysteeri. Toisaalta pyhä on jotain itseni ulkopuolella, toisaalta pyhä on myös minussa. Rationaalinen mieleni ei yletä pyhään, ja tämä todistaa minulle rationaalisen mieleni riittämättömyydestä elämän kokemisessa kaikessa rikkaudessaan. Pyhä merkitsee minulle jotain erityisen arvokasta, suojelemisen arvoista, kunnioitusta ja ihmetystä herättävää. Elämä itsessään on minulle pyhää. Haluan olla osaltani vahvistamassa pyhän ilmestymistä ja ilmentymiä maailmassa, sillä koen, että pyhän läsnäolo tekee maailmasta paremman paikan elää. Koen taiteilijana saavani olla erityisasemassa, ´pyhällä paikalla´ ja ´pyhän välittäjänä´. Olen aina ollut kiinnostunut uskonnosta ja henkisistä asioista. Olen myös opiskellut teologiaa vuoden Helsingin yliopistossa. Kiinnostus taiteen ja uskon suhteeseen on seurannut minua koko elämäni. Olen saanut kristillisen luterilaisen kasvatuksen ja elänyt nuoreen aikuisuuteen asti herätyskristillisessä vaikutuspiirissä. Kunnioitan saamaani kristinuskon perintöä, mutta suhteeni siihen on ristiriitainen. Olen kasvanut ajattelemaan pyhästä kirkon ja raamatun pohjalta, mikä vaikuttaa kokemusmaailmaani edelleen. Kokemukseni pyhästä ei kuitenkaan ole sidoksissa mihinkään yhteen oppiin, uskontoon tai filosofiaan. Tällä hetkellä harjoitan meditaatiota ja kiinalaista qigongia henkisen kasvun praktiikoina. Suomen qigongin nettisivujen mukaan qigong on *kehon, mielen ja hengen kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia edistävä liikunta-, mietiskely- ja hoitomenetelmä* (qigong-nettisivut 2015). Puhun nykyään enemmän energiasta, läsnäolosta ja tietoisuudesta kuin Jumalasta. Tunnistan itsestäni tarpeen ravistella irti luutuneita käsityksiä pyhästä ja vapautua näkemään ja kokemaan pyhä laajemmin ja monimerkityksellisemmin. Tämä on varmasti myös vaikuttanut siihen, miksi olen ryhtynyt tutkimaan klovnien pyhyiden kokemuksia.

Tutkijan suhde klovneriaan

Klovnihistoriani alkoi fyysisen teatterin näyttelijäkoulutuksessa vuonna 2004. Olen valmistunut vuonna 2007 Noviasta, ruotsinkielisestä ammattikorkeakoulusta Vaasasta, fyysisen teatterin

suuntautumisvaihtoehdosta. Opettajamme, teatteriohjaaja Maya Tångeberg-Grischin käytti opetuksessaan Jacques Lecoqin, merkittävän ranskalaisen fyysisen teatterin kehittäjän metodeja sekä ammensi aasialaisen teatterin perinteistä. Vuonna 2012 työskennellessäni Tampereella Ahaa Teatterissa näyttelijänä jatkoin klovnerian tekemistä muutaman lajista kiinnostuneen ystäväni kanssa. Tässä ryhmässä sain kokemuksen siitä, että klovnerialla voi olla myös terapeuttisia vaikutuksia. Jaoimme ryhmässä hyvin henkilökohtaisia asioita ja provosoimme toisiamme käsittelemään klovneina kipeitäkin asioita. Aloitin syksyllä 2014 opintoni Teatterikorkeakoulun teatteriopettajan maisteriohjelmassa, ja olen löytänyt itseni taas tutkimasta klovneriaa. Olen käynyt muutamalla klovnikurssilla klovniin ja fyysisen teatterin tekijöiden Taina Mäki-Ison ja Soile Mäkelän opetuksessa. Tällä hetkellä klovneria on minulle taiteellisen kiinnostuksen lisäksi tapa työskennellä itseni kanssa. Klovneria on minulle enemmän kuin teatterityötä, ennemminkin elämänfilosofiaa. Minulle klovnerian ydin on epäonnistumisen lahjassa ja hyväksyvässä läsnäolossa. Klovneriassa esiintyjän omat ”heikkoudet” kääntyvät voimavaraksi ja taiteelliseksi ansioksi. Klovnina ei tarvitse pärjätä tai suoriutua hyvin, tarvitsee vain uskaltaa paljastaa itsensä ja kohdata yleisö, mikä ei ole helppoa, sillä klovnia ei voi esittää. Klovneria on minulle pelottavaa, mutta vapauttavaa ja voimaannuttavaa. Minulle on selvää, että klovneria ja pyhyys liittyvät jollakin tai varmasti monellakin tavalla toisiinsa. Klovneria on kokemukseni mukaan avautumista itselle ja toiselle, ja ennen kaikkea tuntemattomalle. Kappaleen loppuun liitän oman klovnini erään pyhyiden kokemuksen.

Ennen kuin olin saanut kuulla klovniryhmästä The Sacred Clown as Healer, olin syksyllä 2014 Taina Mäki-Ison vetämällä klovnikurssilla Teatterikorkeakoulun avoimessa yliopistossa. Koin kurssilla erityislaatuisen hetken. Päivä oli päättymässä. Olin turhautuneessa mielentilassa, koska kurssilaisia oli paljon mutta aikaa vähän. Teimme harjoitetta, jossa yksi tai kaksi kerrallaan oli lavalla ja muut yleisössä. Kamppailin tilanteeseen nähden suhteettoman voimakkaan, aggressiivisen tunnetilani kanssa. Lopulta lähdin ulos luokasta hengittelemään. Päätin kuitenkin taistella tunteeni läpi, enkä antanut itseni vaipua

mökötyksen kaltaiseen tilaan. Työskentelin tunnetilani kanssa kehomeditaation avulla. Pikkuhiljaa energia alkoi taas virrata minussa, ja minut valtasi valtava päättäväisyys. Menin, tai suorastaan tungin seuraavaksi lavalle. Olin oivaltanut, että se, minkä kanssa oikeastaan kamppailin, oli oma pelkoni. Pelkäsin mennä lavalle, ja samalla halusin sitä enemmän kuin mitään muuta. Tämä ristiriita aiheutti minussa lukkoon menemistä. Kun sitten menin lavalle, olin täysin antautunut. Tunteet ja impulssit virtasivat lävitseni, ja yleisö itki ja nauroi kanssani. Koin klovnina valtavan pyhyden kokemuksen: olin yhdessä yleisön kanssa kytkeytynyt johonkin meitä suurempaan, rakkaudelliseen voimaan. Koin yhteyttä katsojien kanssa, ja tilassa vallitsi rauha. Koin, että minun kauttani tapahtui siinä tilanteessa jotain erityistä ja koskettavaa, jopa parantavaa. En kuitenkaan voinut ottaa kunniaa itselleni vaan kiitollisuus täytti sydämeni. (Leppänen, 2014)

Keskeiset käsitteet

Tässä luvussa avaan tutkimukseni peruskäsitteitä pyhyys ja klovneria. Mitä pyhyydellä tarkoitetaan ja miten siitä puhutaan? Mitä klovneria on nykyään? Käsittelen myös lyhyesti naurun ja klovnihahmon historiaa sekä klovnerian yhteyttä uskontoon ja parantamiseen. Olen pyrkinyt avaamaan klovnerian ja naurun yhteyksiä, jotka olen kokenut liittyvän pyhään ja erilaisiin konteksteihin, joissa klovnit nykyään työskentelevät. Käsittelen pyhyttä sekä sen arkaaisessa mielessä että postmodernin diskurssissa, ja olen nostanut tarkemmin esille sellaisia pyhyden näkökulmia ja primitiivisiä uskonnollisia malleja, joiden koen liittyvän klovnerian pyhyteen.

PYHYYS

Ihmiset antavat todellisuudelle erilaisia merkityksiä osittain sen mukaan, miten kulttuuri ja yhteiskunta tätä merkityksenantoa ohjaa, mutta myös sen mukaan, millainen merkitysjärjestelmä tekee elämästä mielekkään ja mahdollisen elää. (Alho 1988, 262)

Pyhyys tekee elämästä mielekkään elää. Uskoisin, että jokaisella ihmisellä on elämässään jotain pyhää, vaikka ei puhuisikaan siitä uskonnollisessa mielessä. Tässä alaluvussa avaan pyhyden käsitettä ja sisältöä keskustellen filosofi Johannes Ojansuun kirjan *Pyhyys – rajalla oleva ihminen* (2004) sekä

uskontotieteilijä Mircea Eliaden kirjan Pyhä ja profaani (2003) kanssa. Nämä kaksi teosta lähestyvät pyhää hyvin erilaisista suunnista. Loppujen lopuksi, yksilö luo itselleen mielekkään merkitysjärjestelmän, jossa tulkitsee ja kokee pyhän itselle merkityksellisellä tavalla. Katson, että klovnien pyhä on yhtä kirjava kuin on klovnerian tekijöiden joukko. Ensimmäisessä alakappaleessa käsittelen homo religiosusta, uskonnollista ihmistä, jonka kokemus pyhästä on luonnollisesti klovnin pyhyiden kokemuksen perusta.

H o m o r e l i g i o s u s

Ojansuu kirjoittaa pyhydestä maallistetun filosofian näkökulmasta. Maallistetussa filosofiassa hylätään universalistiset selityspereetit, jolloin esimerkiksi käsitteet totuus ja hyvyys ovat korostetusti inhimillisen maailmasuhteen kuvauksia. Koska ihmisen ajattelua ei voida erottaa elämismaailmastaan, ei ihmisellä voi olla ”Jumalan näkökulmaa” todellisuuteen. (Ojansuu 2004, 13) Uskonnollisuus on Ojansuun mukaan *lajikohtainen olemus* ja ihminen osana kulttuuria määritelmällisesti *homo religiosus*:

Jokainen meistä on uskovainen olento, eli me suuntaudumme kohti todellisuutta myös uskonvaraisesti (Ojansuu 2004, 126).

Pyhyiden tunnustaminen on osa pyrkimystä tulla toimeen sekä menneisyyden että tulevaisuuden kanssa. Uskonnoilla on hänen mukaansa terapeutinen uskonintressi: ne ovat ihmisen itsehoivaamisen muoto.

Uskonnolliset riitit ja tavat ovat toimineet niinä alkeismuotoina, joiden kautta kuoleman synnyttämää ahdistusta ja tietämättömyyttä on käsitelty (Ojansuu 2004, 143).

Ojansuun mukaan uskonnoissa on pohjimmiltaan kyse ihmisen itsesuojeluvaiston ja itseymmärryksen säilyttämisestä. Tätä kutsutaan naturalistiseksi pragmatismiksi. (Ojansuu 2004, 14, 142) Ojansuun mukaan uskonnollisen objektiivisuuden ydin on totenapitämisen sijaan

todenkaltaisuus. Tätä todenkaltaisuutta voidaan arvioida vain ihmisen ja luonnon moninaisuuden säilymisen perusteella. (Ojansuu 2004, 106)

Uskonnollisuus on Ojansuun mukaan päämääriä asettavaa toimintaa. Heideggerin filosofiaan pohjaten Ojansuu on luonut käsitteen *rajaa-kohti-oleminen*, missä nähdään uskonnollisuus suuntautumisenä kohti mysteeristä. Uskonnollisen suuntautuneisuuden Ojansuu erottaa uskonnollisesta selittämisestä, joka taas pyrkii tulkitsemaan antamalla kielellisen ja symbolisen sisällön. Pohjautuen Wittgensteinin filosofiaan, Ojansuu kirjoittaa siitä, kuinka uskonnollisessa totenapitamisessä on kyse maailmasuhdettamme kuvaavista kielellisistä konstruktioista, ei tosiasioista. Yliluonnollisen käsitteellinen sisältö on *tietyllä tavalla ”tyhjä”*. Ojansuu ei ole kuitenkaan sitä mieltä, että jos uskonnosta poistetaan sen yliluonnollinen aines, se lakkaa olemasta uskontoa. Vaikka uskonnollisen suuntautumisen lähtökohta on täysin luonnollinen, on sen suunta silti mysteerinen. (Ojansuu 2004, 124-133)

Eliade taas käsittelee pyhyttä nimenomaan sen arkaaisen uskonnollisuuden merkityksessä. Ensimmäinen määritelmä Eliaden mukaan pyhälle on, että se on maallisen vastakohta. Pyhä ja maallinen ovat kaksi tapaa olla maailmassa.

Sakraali ja profaani olemistapa ovat riippuvaisia niistä erilaisista asemista, jotka ihminen on vallannut itselleen maailmassa; siksi nämä olemistavat koskettavat niin filosofia kuin jokaista tutkijaa, joka haluaa oppia tuntemaan inhimillisen olemisen eri mahdolliset ulottuvuudet (Eliade 2003, 37).

Ulkoisesti uskonnottoman käytös on Eliaden mukaan myös pohjimmiltaan uskonnollisesti orientoitunutta, sillä hän on primitiivisen yhteiskunnan ja arkaaisen kulttuurin uskonnollisen ihmisen ja menneisyytensä ”tuote”. Vaikka uskonto ei muodostaisi hänelle maailmankatsomusta tai toiminnan perustaa (Eliade 2003, 230-231), vaikka hän kieltäisi maailmasta pyhän, vaikka hän kieltäisi transsendenttisen ja hylkäisi mystiikan, hän ei koskaan kykene täysin luopumaan uskonnollisesta käyttäytymisestä. Eliade on jopa sitä mieltä, että

kun ihminen on kadottanut pyhytensä, häneltä puuttuu henkinen merkitys ja samalla todellisesti inhimillinen ulottuvuus (Eliade 2003, 45, 188).

Ken haluaa astua sisään henkiseen elämään, hänen on kuoltava profaanille olemistavalla ja synnyttävä uudelleen (Eliade 2003, 221).

Pyhä on todellisuus, voima ja vaikuttava tekijä. Uskonnollisen ihmisen kaipuu elää pyhässä on kaipuuta saada elää objektiivisessa todellisuudessa ja kuulua todelliseen ja vaikutusvaltaiseen maailmaan. Vastakohtana tälle on joutuminen subjektiivisten kokemusten loputtoman suhteellisuuden vangiksi harhakuvitelmien maailmaan. (Eliade 2003, 50) Uskonnollinen ihminen haluaa olla olemassa eri tavalla kuin mitä oleminen on profaanilla tasolla. Maailmaansa ympäröivän ”kaaoksen” pelko vastaa hänen olemattomuuden pelkoaan. (Eliade 2003, 121, 86)

Uskonnollinen ihminen tuntee syvää koti-ikävää ”jumalten maailmaan”. – Hänellä on toive elää kosmoksessa, joka on puhdas ja pyhä, sellainen kuin se oli aikojen alussa, kun se lähti luojan kädestä. (Eliade 2003, 88)

Eliaden mukaan uskontotieteilijän päämäärä on ymmärtää uskonnollisen ihmisen, *homo religiosus* käyttäytymistä ja henkistä maailmaa sekä tehdä ne ymmärrettäviksi muille. Eliaden mukaan nykyajan maailmassa uskontoa elämänmuotona ja maailmankatsomuksena on vaikea erottaa kristinuskosta, mutta *ken haluaa tuntea uskonnollisen ihmisen henkisen maailman, hänen on ennen muuta tutustuttava primitiivisten yhteisöjen ihmisiin.* (Eliade 2003, 183, 39) Ojansuun mukaan nykyisen filosofian keskeinen tehtävä on inhimillisen rajallisuuden monipuolinen artikulointi. Pyhyiden tematiikka liittyy uskonnollisen lisäksi filosofiaan ja koko *länsimaisen elämänmuodon traditioon.* (Ojansuu 2004, 74-75) Kirjassaan Ojansuu kritisoi modernia taloudellistieteellistä edistysuskkoa ja kristinuskon ja kirkon nykyistä tilaa. Ojansuun mukaan pyhyiden rapistuminen on keskeinen syy yhteiskunnallisille ja kulttuurisille ongelmillemme. Pyhän kysymys on viime

kädessä kysymys kuolemasta, mutta juuri kuolema ja kaikki siitä muistuttava on yhteiskunnassamme ajettu marginaaliin. (Ojansuu 2004, 12, 56-57)

Ojansuu ja Eliade näkevät molemmat, että pyhyys on ihmiselle elintärkeää. Pyhyys on elämän ja kuoleman kysymys, kysymys elämän tarkoituksesta ja elämän säilymisestä tällä planeetalla. Eliade kirjoittaa uskonnollisen ihmisen henkisestä maailmasta ja pyrkii tekemään ymmärrettäväksi uskonnollisen käyttäytymisen universaaleja piirteitä. Ojansuu tyrmää uskontojen selitykset ja universaalit totuudet, ja näkee pyhyiden olevan suuntautumista kohti mysteeristä. Itse näen, että sekä Ojansuun että Eliaden näkökulmat pyhyyteen ovat tärkeitä –tärkeitä itselleni sekä tärkeitä tämän työn kannalta. Ihminen on *homo religiosus*, mutta jokaisella on oma totuutensa. Oli uskon suunta tai sisältö mikä tahansa, on uskonnollisen ihmisen käyttäytymisessä yhteneviä piirteitä. Näen, että Eliaden anti tälle klovniin pyhyiden kokemusten tutkimiselle on näissä ihmisen primitiivisistä kumpuavissa uskonnollisissa malleissa. Ojansuun painotus lopullista ymmärrystä pakenevasta pyhästä on filosofisesti ja eettisesti tärkeä lähtökohta. Ojansuun filosofiaan sisältyy ajatus toisesta ihmisestä mysteerinä. Pyhä on mysteeri ja paradoksi. Koen, että pyhä on täydellisen yksilöllinen ja täydellisen universaali samaan aikaan. En suosi ajatusta pyhydestä ihmisen yksityisasiana, mutta minun on myös vaikea suhtautua yhteisöllisyyteen, jossa rajataan pyhä tiettyihin raameihin yhteisön sisällä. Miten jakaa nykypäivänä pyhää toisten ihmisten kanssa? Se on kysymys, johon toivon tutkimukseni antavan jonkinlaisia vastauksia. Seuraavassa alaluvussa käsittelen ymmärrystä pakenevaa pyhää ja ihmisen rajantajua Ojansuun kirjan kautta. Esille nousee dialogisuusfilosofia, jonka koen liittyvän vahvasti klovneriaan yleisökontaktista syntyvänä taiteenlajina.

Ymmärrystä pakeneva pyhä

Ojansuu käsittelee pyhyiden merkitystä postmodernin ihmisen elämässä rajallisuuden kautta.

Rajantaju on se tietoisuutemme ominaisuus, josta käsin myös elämäämme liittyvä mystinen kokemus mahdollistuu (Ojansuu 2004, 25).

Pyhyys on Ojansuun mukaan ihmisen olemassaoloa eli eksistenssiä kuvaava käsite, asennoitumisen tapa. Pyhyys on tapa kohdata kaikki se, mikä pakenee ymmärrystä ja mitä ei voi hallita. Ojansuun mukaan pyhyys ei ole mahdollista, ellei hyväksytä sitä epävarmuutta, mikä tulee ”toiselta”. Tässä hän nojaa muun muassa dialogifilosofoihin Martin Buberiin ja Emmanuel Levinasiin. Ojansuu kirjoittaa *rajantajun etiikasta*, oman rajallisuuden sekä toisen koskemattomuuden tunnustamisesta, ja viittaa filosofi Simon Weilin ajatteluun eettisestä suhteesta ”*etäisyyteen tyytymisenä*”. Etäisyys on myös reitti yhteyteen.

Hänelle [Weilille] ”etäisyys” on kuitenkin paitsi erottava tekijä myös yhdistävä seinämä, joka liittää ihmisen rajallisen (immanentin) siihen rajattomaan (transsendentti), jota elämämme tämän rajan kautta koskettaa. (Ojansuu 2004, 44-45)

Ojansuu kirjoittaa epävarmuudesta, joka on tietoisuutemme kuuluva luonnollinen ominaisuus. Ojansuun käyttämä käsite *ymmärryksen vanhuus* tarkoittaa metaforisena käsitteenä rajan lähestymisen tuomaa epävarmuutta. Ojansuun mukaan perinteinen uskonto pyrkii poisselittämään ja ylittämään rajat tuonpuoleisen artikuloimisen kautta. (Ojansuu 2004, 18-20)

Mikään ei ole niin vaarallista kuin kaiken paljastuminen, sillä sen mukana kuolee myös se ihmetys ja seikkailunhalu, joiden kautta ihminen voi välttää pitkästymisen aiheuttaman moraalisen paatumuksen (Ojansuu 2004, 77).

Ojansuu painottaa, että emme voi *haltuunottaa* maailmaa. Ojansuu perustaa paljon ajatuksiaan saksalaisen filosofin Martin Heideggerin filosofialle: ”*Silleen jättäminen*” (*Gelassenheit*) on termi, jolla Heidegger kuvaa sellaista yksilöllistä asennoitumista, joka ei pyri maailman ja sitä koskevan tiedon haltuunottamiseen. Kyse on ennemminkin maailmalle antautumisesta. (Ojansuu 2004, 78, 26)

Raja, jonka kohtaamme, pakottaa meidät kysymään myös rajantakaista – pakottaa kysymään, muttei vastaamaan.-- Mitä lähemmäksi peiliä kuljemme, sitä epäselvemmäksi kuva muuttuu. (Ojansuu 2004, 67, 94).

Ojansuun kirjassa kulkee postmodernin teema, metafyyssisen uudelleenarvioiminen. Ojansuun mukaan perinteisen objektiivisen totuuskäsityksen romahduksen jälkeen kaikki todellisuutta koskeva tieto on sidoksissa ihmisenä olemiseen; todellisuuteen ei siis ole jumalan näkökulmaa. Metafyysiikan uudelleen ymmärtäminen on näin metafyyssisen suuntautumisen ja metafyyssisen selittämisen erottamista toisistaan. Varmuuden saavuttaminen ja inhimillinen ymmärrys eivät sovi yhteen, kuten hermeneuttisessa traditiossa ajatellaan. *Fenomenalinen* ajatus taasen on, että *totuus on seurausta maailman tulemisesta havaituksi*. Varmuus lukitsee tutkimuskohteen merkityksellisyyden. (Ojansuu 2004, 71-94) Ymmärtäminen on Martin Heideggerin mukaan yksi tapa maailmaan ”avautumiseksi”.

Merkityksellisyys ei ole pelkästään tiedon tulkintaa, vaan se myös ohjaa sen etsintää. – Tieto ja sen totuus sijoittuvat aina johonkin tulkinnalliseen tilanteeseen--- Me näemme maailman ja itsemme aina jostakin ”tilanteesta” käsin.-- Me kohtelemme maailmaa merkityksinä, jotka eivät ole maailmassa itsessään, vaan meissä (Ojansuu 2004, 90-92).

Totuus on merkityssuhteessa olemista, ja ihmiset suunnistavat elämässään merkityksien avulla. Havainnot luovat merkkejä ja tulkinnat merkityksiä, ja tämän merkityskokonaisuus on luonnostaan jatkuvassa muutoksessa. (Ojansuu 2004, 99-100)

Itse koen, että ihminen on ruumiillistunut henkiolento. Pystyn samastumaan Ojansuun ajatukseen rajasta, josta käsin pyhän kokemus mahdollistuu. Elämämme tässä materiaalisessa todellisuudessa voisi nähdä juuri tuona rajapintana, jossa yhdistyy sekä aistein havaittava että näkymätön henkinen todellisuus. Elämme rajalla, ja tuo raja luo elämän jännitteen. Kaikki ei mitenkään voi tässä elämässä paljastua, mutta eikö pyhän kokemus voi juuri

olla jokin paljastumisen ja hetkellisen selvänäköisyyden kokemus? Onko pyhän kokemus nimenomaan tuon rajalla olevan verhon raottumista? Pyhää ei voi omistaa tai ottaa haltuun, mutta pyhälle voi päättää antautua. Koen, että ehdoton vastauksien kieltäminen ja ”silleen jättäminen” voi myös aiheuttaa ihmisessä voimattomuutta ja epämääräistä ajelehtimista. Miksi mysteerin ja paljastumisen täytyisi olla toisensa poissulkevia? Kaikki kulminoituu mielestäni juuri fenomenologis-hermeneuttiseen ajatukseen todellisuudesta, jonka luomme merkityksien kautta. Lopulta on mielestäni kyse valinnasta. Mitä merkityksiä haluan nähdä, uskoa ja kokea todeksi? Samaan aikaan, kun absoluuttinen totuus karkaa käsistämme, on mahdollista tietää ja tuntea totuus sisällään ja suuntautua sen mukaisesti maailmaan luoden aktiivisesti todellisuutta. Pyhän todellisuus on todellisuus, jossa kaikki on mahdollista. Kuten Ojansuu kirjoittaa, pyhä on asennoitumisen tapa. Kaikki klovnit eivät anna kokemuksilleen pyhän merkitystä. Klovnin pyhyiden kokemuksen taustalla on jo suuntautuminen kohti pyhää, mysteeriä. Seuraavassa alaluvussa käsittelen ihmisen uskonnollisuuden ja pyhyiden kokemuksen primitiivistä ja myyttistä tasoa. Arkaaisessa pyhän käsityksessä pyhä on absoluuttinen tämän maailman ylittävä todellisuus, joka kuitenkin ilmenee tässä maailmassa ja pyhittää myös tämän maailman. Tarkastelen pyhän ilmenemistä maailmassa muun muassa voiman, maailman luomisen, maailman keskuksen ja initiaation käsitteiden kautta

Primitiivisen ihmisen pyhä

Eliade kirjoittaa pyhän ilmenemisestä maailmassa. Arkaainen uskonnollinen ihminen saa tietoa pyhästä *hierofanioina*, pyhän ilmentyminä ja näyttäytyminä, eli maallisesta poikkeavina ilmentyminä. Eliade tähdentää, että jokainen hierofania kuvaa paradoksia. Kun jokin ilmentää pyhää, siitä tulee jotain muuta, kuitenkin ilman, että se menettäisi itsensä. Eli pyhä kivi on edelleen myös ”vain” kivi. (Eliade 2003, 33-34) Primitiiveillä on halu elää pyhässä, koska pyhä tarkoittaa samaa asiaa kuin voima, ja viime kädessä samaa kuin perimmäinen todellisuus. *Pyhä voima tarkoittaa samalla kertaa*

todellisuutta, ikuisuutta ja vaikuttavuutta (Eliade 2003, 35). Arkaaisen yhteisön jäsenelle maailma on jumalten luoma ja siksi pyhä.

Maaailma ei ole mykkä eikä läpinäkymätön, se ei ole mikään eloton esine, jolla ei ole mitään tavoitetta tai merkitystä. Uskonnolliselle ihmiselle kosmos on jotain, joka ”elää” ja ”puhuu”. (Eliade 2003, 185)

Arkaainen ihminen löytää itsestään saman pyhyiden, jonka hän kokee kosmoksessa. Hänen tapansa olla olemassa on ”avoin”, se ei rajoitu vain inhimilliseen olemisen tapaan. Elämä eletään siis kahdella tasolla.

Uskonnollisen ihmisen on mahdollista kokea loputtomasti kosmisia kokemuksia. Mikä tahansa inhimillinen peruskokemus voidaan elää myös yli-inhimillisellä tasolla; esimerkiksi tärkeimmistä fysiologisista toimista voi tulla sakramentteja, ja mitä tavallisin toiminto voi merkitä henkistä tekoa.

Uskonnollinen ihminen löytää kaikkialta ”koodeja”. (Eliade 2003, 186-203)

*Millaisessa historiallisessa tilanteessa **homo religiosus** onkaan, hän uskoo aina absoluuttisen todellisuuden, meidän maailmamme ylittävän **pyhän** olemassaoloon, joka kuitenkin ilmenee tässä maailmassa ja pyhittää sen. (Eliade 2003, 222)*

Perinnesidonnaisilla yhteisöillä on tapa ”järjestää maailma”. Tähän perustuu suuri joukko myyttejä, riittejä ja uskomuksia. Pyhän ilmentymisen eli hierofanian kautta luodaan ontologisessa mielessä maailma. Maailman luominen, kosmoksen luominen kaaoksesta on *kosmogonia*. Ensin tapahtuu suunnistautuminen kohti kiintopistettä, keskustaa: *Uskonnollinen ihminen pyrki aina asettumaan ”maailman keskukseen”*. Vain keskuksessa voidaan siirtyä tasolta toiselle, ja vain keskuksessa tilasta tulee pyhä ja todellinen.

(Eliade 2003, 59, 67) Tämä on pyhän tilan konstruointia, jolla on siis maailmaa luova merkitys. Profaani tila [kokemuksena, ei käsitteenä] on yhdenkaltainen ja suhteellinen, neutraali, eikä siinä ole laadullisesti erilaisten osien välisiä murtumia. Pyhään tilaan liittyy hierofania, pyhän esiin murtautuminen, ja tätä kautta tila irrotetaan maallisesta ja muutetaan

laadullisesti. Uskonnollinen ihminen etsii ja löytää merkin, ja merkki osoittaa paikan. (Eliade 2003, 44-49)

Merkki, joka kantaa uskonnollista merkitystä, tuo mukanaan absoluuttisuuden ja lopettaa suhteellisuuden ja hämmennyksen (Eliade 2003, 49).

Pyhän paikan tilallisessa jatkuvuudessa on katkos, konkreettisesti kynnyks tai ovi, jotka ovat *tilasta toiseen tapahtuvan siirtymän symboleja ja välittäjiä.* (Eliade 2004, 47) Jokaiseen olemisen tapaan kosmoksessa sisältyy jonkinlainen siirtymä. Ihminen siirtyy elämää edeltävästä tilasta elämään ja lopulta kuolemaan. *Kynnyks konkretisoi sekä eroa ”ulkona” ja ”sisällä” olevan välillä että mahdollisuutta siirtyä tilasta toiseen (profaanista pyhään).*

(Eliade 2003, 200-201) Seuraavassa arkaainen kolmitasoinen kosmisen yhteyden malli:

Sinne, missä hierofania on johtanut tasojen läpäisemiseen, syntyy myös ylöspäin (jumalten maailmaan) tai alaspäin (alueille, kuolleiden valtakuntaan) johtava ”käytävä”. Kolme kosmista tasoa – maa, taivas, aliset alueet – on asetettu yhteyteen keskenään. – Yhteys ilmaistaan usein puhumalla maailmanpylvästä (axis mundi), joka kannattelee taivasta ja maata ja yhdistää ne ja jonka tyvi on ankkuroitunut aliseen maailmaan (manala). Tämä kosminen pylväs voi sijaita vain maailmankaikkeuden keskustassa, koska koko asumiskelpoinen maailma alkaa levittäytyä tästä. (Eliade 2003, 58-59)

Ihmisen keho nähdään myös tällaisena maailman keskuksena, josta käsin on mahdollista olla yhteydessä jumaliin. Ihminen ”kosmillistaa” itsensä ja kehosta tulee eräänlainen mikrokosmos: *hän luo inhimillisessä mittakaavassa vastavuoroisen edellytysten ja vaihtelujen järjestelmän, joka on luonteenomainen ja perustavanlaatuinen ”maailmalle” ja joka viime kädessä määrittää jokaisen maailmankaikkeuden* (Eliade 2003, 193).

Rinnastus talo-keho-ruumis esiintyy jo varhaisissa kulttuureissa. Keho on tila tai olemisen tapa, jonka ihminen omaksuu. Kuten talossa on katolla piippu, on kehossa ylhäällä ”aukko”, josta ihmisen sielu voi lentää ulos.

(Eliade 2003, 193, 196) Näin ihminen voi vapautua profaanin maailman rajoitteista.

Myyttisen kokemuksen tasolla kyse on ”ekstaasista”. Metafyysisellä tasolla kyse on irtautumisesta rajoitusten maailmasta. -- Tarkemmin sanoen molemmat kuvaavat siirtymistä rajoittuneisuuden olotilasta sellaiseen tilaan, jossa sidonnaisuuksia ei ole, siis täydelliseen vapauteen. -- Ihminen on kumonnut kaikki ”tilanteet” ja on valinnut maailmaan asettumisen sijasta absoluuttisen vapauden. (Eliade 2003, 196)

Riittien avulla uskonnollinen ihminen pystyy siirtymään tavallisesta ajallisesta kestosta pyhään aikaan. *Pyhä aika on luonteeltaan palautuvaa, koska se on myyttistä alkuaikaa –ikuista nykyhetkisyyttä– joka voidaan tuoda uudelleen tähän hetkeen.* Uskonnollinen ihminen kieltäytyy elämästä vain historiallisessa nykyhetkessä, hän pyrkii liittymään pyhään aikaan –aikaan, jota voidaan tietystä mielessä verrata ikuisuuteen. Pyhä aika ei kulu eikä muutu. Arkaaisen kulttuurin uskonnollinen ihminen uudistaa maailman joka kerta, kun kosmos syntyy vuosittain uudelleen. Tällöin maailma saa takaisin alkuperäisen pyhyytensä. (Eliade 2003, 91-110)

Toive palata alun aikaan on pohjimmiltaan yhtä paljon toive löytää jälleen jumalten läsnäolo kuin kaipuuta astua takaisin voimakkaaseen, tuoreeseen ja puhtaaseen maailmaan (Eliade 2003, 99).

Myytti ilmaisee, miten jokin todellisuus on tullut olemassa olevaksi. Myytti kertoo pyhän tarinan, kertomuksen siitä, mitä jumalat tai jumalolennot tekivät aikojen alussa. Tämä on sen absoluuttisen pyhän ilmaisu, joka määrää esikuvan kaikelle ihmisen olennaisesti merkittävälle toiminnalle: *Ihminen, joka käyttäytyy kuten täysin vastuuntuntoinen ihmisolento, jäljittelee jumalten esikuvallisia tekoja.* Sitä kautta ihminen säilyttää paikkansa pyhässä eli todellisuudessa, ja tekojensa kautta pyhittää maailman. Ihmisen uskonnollinen toiminta säilyttää näin osaltaan maailman pyhyttä. (Eliade 2003, 99, 116-121)

Tärkeä piirre arkaaisessa kulttuurissa on initiaatio, eli vihkimys uuteen asemaan. Initiaatioon kuuluu rituaalinen kuolema ja uudelleen syntyminen. Siirtyminen henkiseen elämään ilmaistaan kaikissa arkaaisissa yhteisöissä kuoleman ja uudelleen syntymisen symboliikan kautta. Initiaation rakenne liittyy niin kiinteästi ihmisen olemassaoloon, että sen voi Eliaden mukaan hyvin nähdä toistuvan modernin ihmisen toimissa, kuten esimerkiksi psykoanalyysissa. Uskonnollisesta näkökulmasta katsottuna koko olemassaolo perustuu initiaatioon, jatkuvaan kuoleman ja uudelleen syntymisen sykliin. Siirtymäriitti on riitti, jossa ihminen siirtyy esimerkiksi ikäryhmästä toiseen. Initioitu on ”uudelleen syntynyt” ja tietää kaikki salaisuudet. Vihittävät saavat toisen, uuden nimen. *Initiaation mysteeri paljastaa vihittäville vähä vähältä olemassaolon todellisen ulottuvuuden.* Initiaatio tuo ihmisen kohti sakraalia, pyhää, ja velvoittaa tämän kantamaan vastuunsa ihmisenä olemisesta. (Eliade 2003, 165-228)

Kuten Eliade kirjoittaa, moderni ihminen on primitiivisen uskonnollisen ihmisen perillinen. Primitiiviset rakenteet vaikuttavat meissä edelleen, vaikka postmodernin ihmisen mielestä ne olisivat poliittisesti epäkorrekteja. Eliade kirjoittaa siitä, miten ihminen pyrkii yhteyteen jumalten kanssa luomalla todellisuudesta pyhää. Pyhä on jotain, minkä korotamme ja merkkäämme, erotamme muusta, ja lopulta pyhyys on merkitysten ja merkityksellisyyden luomista elämään. Ihmisen käyttäytyminen on edelleen ritualisoitua ja täynnä pyhien eli merkityksellisten tilojen ja aikojen luomista. Olen aina kokenut, että erityisesti teatteri on hyvinkin uskonnollista toimintaa, täynnä rituaaleja, ja rooleihin ja erilaisiin tajunnantiloihin menemistä. Näyttelijä on kuin samaani, joka maailmanpuu-kehonsa kautta matkustaa läpi koko ihmiskunnan elämänhistorian ja luo sieltä käsin kohotetun todellisuuden, illusion näyttämölle. Uskon, että klovnien pyhyden kokemuksissa on nähtävissä primitiivisen uskonnollisuuden taso. Klovnin pyhyys saattaa kuitenkin olla hyvin erilainen kuin tavallisen ihmisen, sillä klovnin maailmassa kaikki on nurinpäin. Ihmisen elämänkaari koostuu vaiheista ja siirtymistä, luopumisen ja uuden aloittamisen kausista. Syntymän ja

kuoleman loputon sykli ei ole muuttunut miksikään sitten primitiivisten kulttuurien, ja jokainen sukupolvi joutuu ratkaisemaan suhteensa kuolemaan. Kuten Ojansuu kirjoittaa, pyhän kysymyksessä on lopulta kyse kuoleman kysymyksestä. Klovnin pyhyiden kokemusten tutkiminen johtaa lopulta myös kysymykseen kuolemasta, mutta vielä vahvemmin koen sen johtavan kysymykseen elämästä. Nauru on ihmishistorian alusta asti ollut ihmisen vastaus kuolemaan. Hei kun ihminen nauraa ja niin kauan kuin ihminen nauraa, hän on elossa. Pyhyys klovneriassa liittyy mielestäni samaan aikaan sekä elämänvoimaan että herkkyyteen kohdata kuolema. Seuraavassa luvussa siirryn käsittelemään klovneriaa.

KLOVNERIA

[A clown is] *a way of looking at the world that is different, unexpected, and perhaps even disturbing.* (Swortzell/Peacock 2009, 13)

Tässä alaluvussa avaan lukijalle klovnerian sisältöä, tekniikkaa ja historiaa. Lähteinä käytän ohjaaja-pedagogi John Wrightin kirjaa *Why is that so funny? – A practical exploration of Physical Comedy* (2007), klovni ja teatteritutkija Louise Peacockin kirjaa *Serious play – Modern clown performance* (2009), tutkija Olli Alhon kirjaa *Hulluuden puolustus – ja muita kirjoituksia naurun historiasta* (1988) sekä näyttelijä, klovni Laura Rämän Tampereen näyttelijäntyönlaitoksen opinnäytetyötä *Näyttelijän klovnimielentila* (2011). Nykyklovnerian tekniikoita on monia, mutta joitakin yleistyksiäkin voidaan tehdä. Rämä kirjoittaa *Näyttelijän klovnimielentilassa: On toki olemassa eri klovniperinteitä ja -tekniikoita, mutta suhtautumiseni niitä kohtaan on ollut pikemminkin yhdistelevä ja kevyt, kuin fundamentaalinen. Ja eihän ole yhtä tietynlaista tapaa olla klovni.* (Rämä 2011, 11) Klovnerian perinteisten tekniikoiden soveltamisesta ja uudistamisesta voidaan olla montaa mieltä, mutta klovnerian henkilökohtaisuus tuntuisi antavan tilaa monenlaisille tulkinnoille.

Klovnerian ydin on kuitenkin oman käsitykseni mukaan säilynyt samana läpi ilveilijöiden historian. Vaikka komedian historia on kaoottinen ja säilyneitä lähteitä löytyy huomattavasti vähemmän kuin tragedian historiasta, klovniien traditiota ja juuria on tutkittu. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen modernin teatteriklovnerian tärkeimpiä piirteitä ja tekniikkaa, klovnin historiaa sirkuksessa, naurun historiaa ylipäänsä, ja nykyklovnin juuria ilveilijäperinteessä. Lopuksi kirjoitan vielä klovnerian parantavista ja emansipatorisista puolista.

Teatteriklovneria

Wright on määritellyt kirjassaan *Why is that so funny?* modernin teatteriklovnerian perusmuodoksi 'yksinkertaisen klovnin'. 'Yksinkertainen klovni' on hauskuutta rakastava, lapsenkaltainen, amoraalinen, vastuuton, oikukas, outo, destruktiivinen, kaoottinen ja anarkistinen. Voidakseen olla klovni koko potentiaalissaan, esiintyjän tulee hyväksyä nämä puolet itsessään, sillä klovni on 'sinä' –Wrightin mukaan klovnilla ei ole mitään tekemistä karaktäärin, hahmon kanssa. Klovnilla ei ole kiinteää ja pysyvää olemusta, vaan klovni muuttuu ja kehittyy ihmisen mukana. (Wright 2007, 203) De Castro puhuu *sisäisestä klovnista*, Lecoq ihmisen *omasta klovnista*. (Peacock 2009, 34) Rämälle klovneria merkitsee jatkuvaa ihmettelyn mielentilaa. Opinnäytetyössään Rämä kirjoittaa klovnimielentilasta, jonka hän kokee olevan olennainen osa kaikkea hänen näyttelijäntyötään. Rämän mukaan *klovnihahmon mielenlaatu on jo lähtökohtaisesti alati ihmettelevä*. (Rämä 2011, 3) De Castro rohkaisee oppilaitaan löytämään sisäisen klovninsa positiivisessa ja kannustavassa ilmapiirissä sellaista harjoitteiden avulla, jotka auttavat oppilaita kasvamaan tietoisuudessa itsestä ja kyvyssä hyväksyä 'moka'. Lecoq rohkaisi oppilaitaan paljastamaan pinnanalaisen persoonansa: *this sharing of vulnerability encourages the audience to empathize with the clown*. (Peacock 2009, 33, 38) Wright kirjoittaa, ettei voi tarpeeksi painottaa sitä kuinka vaikeaa klovneriaa on opettaa, koska klovni on esiintyjä itse. Rämän ajatuksen kautta avautuu kuitenkin myös se, ettei klovni ole kuitenkaan vain oma itse lavalla. *Aina on jokin tila. Jokin mielentila*. (Rämä

Klovneriassa ei Wrightin mukaan ole mitään teeskentelyä – kaikki mikä tapahtuu lavalla, tapahtuu oikeasti. *It's life on stage, without the fancy wrapping* (Wright 2007, 183). Yleisö haluaa nähdä todellisen ihmisen ilman naamioita, mutta tyhmyydellä on monenlaisia kasvoja. Kaikki klovnit eivät ole viattomia: osa on ärtyisiä, toiset ilkkurisia, jotkut kauhistuneita.

Klovnilaatuja on yhtä paljon kuin ihmisiä, koska jokainen reagoi pulassa olemiseen omalla tavallaan. Yleisö haluaa nähdä klovnin pulassa, *'in the shit'*. 'Floppi' eli epäonnistuminen on tärkeä osa klovneriaa. (Wright 2007, 190-192) Epäonnistumisen kautta yleisö samastuu klovniin.

Failure or 'incompetence' is a staple ingredient of clown performance. Clowns demonstrate their inability to complete whatever exploit they have begun. In doing so, they speak to the inner vulnerability of the audience whose members are often bound by societal conventions which value success over failure. (Peacock 2009, 24)

Klovni vastaa pulassa olemiseen hämmennyksellä, *with bafflement*.

Hämmentyneisyys on universaali inhimillinen tila. Klovneriassa on oleellista huomata flopit ja käsitellä ne, joko hämmennyksen kautta tai siirtymällä eteenpäin. (Wright 2007, 192)

Wrightin mukaan ihmiset ovat kaikki pohjimmiltaan klovneja, mutta ovat käyttäneet suurimman osan elämästään yrittäen piilottaa tätä nolostuttavaa tosiasiaa älykkyyden, herkkyyden ja sosiaalisen miellyttämisen taakse.

(Wright 2007, 92) Pelkäämme epäonnistumista. Rämä kirjoittaa epäonnistumisen pelon voittamisesta klovneriassa.

Jos palautan mieleeni, että ei ole mitään oikein menemistä, minussa aktivoituu armelias olo itseäni, esiintymistäni, kanssaesiintyjääni ja katsojia kohtaan. Hyväksyvä olo. Minun ei tarvitse peitellä sitä oloa, mikä tänään on. (Rämä 2011, 11)

Wrightin mukaan klovneria on ainut sosiaalisesti hyväksytty tapa olla tyhmä. Klovneria muuttaa idiotismin taidemuodoksi, ja vapauttaa esiintyjän olemaan mitä on. (Wright 2007, 180-192)

After a lifetime of trying to be as good as you possibly can be, the invitation to be like you are, without having to rise to an occasion, is a captivating prospect. (Wright 2007, 192)

Klovneria on myös ainoa esitysmuoto, jossa esiintyjän ei tarvitse tietää miksi tekee jotakin. Klovni saa tehdä mitä haluaa ja miten haluaa, tosin vain niin kauan kuin yleisö nauttii –klovnin tehtävä on saada yleisö nauramaan. Suhteessa oleminen yleisöön on Wrightin mukaan teatteriklovnin ainoa *discipline*, ”sääntö” [vapaa käänös]. (Wright 2007, 180) Klovni ei kuitenkaan ole hauska, jos hän näyttelee tai yrittää olla hauska. Kuten aiemmin sanottu, yleisö haluaa nähdä todellisen ihmisen naamion takana. Klovni toimii peilinä ja samastumispintana, eräänlaisena ”sijaiskärsijänä” yleisölle.

Not simply what the clown does -- but who he is -- meeting point between what the clown shows and what we have felt. Out of such a meeting point comes the prompting to take the clown and his vulnerability to our hearts. Then when he manages to triumph, we cheer whole-heartedly at his success because it is what we would wish for ourselves. (Peacock 2009, 29)

Peacock kirjoittaa myös modernista teatteriklovneriasta, johon klovnerian painopiste on perinteisestä sirkuksesta ja nykysirkuksesta koko ajan siirtynyt. Teatteriklovnien täytyy pystyä pitämään yleisön mielenkiintoa yllä koko illan ajan, siksi yleisöä rohkaistaan aktiivisempaan suuntaan ja otetaan mukaan leikkiin. (Peacock 2009, 67-68)

A sense of spontaneous communitas is created amongst the audience as a whole when the individual responds to the clown performer (Peacock 2009, 74).

Tärkeitä elementtejä esityksessä ovat Peacockin mukaan leikki ja fyysiset taidot kuten mimiikka, jonka avulla klovni kommunikoi keskeisiä totuuksia ihmisluonnosta ja eksistentiaalisista kysymyksistä.

More recently clowns in the theatre deal with what it means to be human. (Peacock 2009, 26, 72)

Klovnit luovat jännitystä astumalla rajojen yli –*this is existential clowning at its most evangelical*– ja näyttävät yleisölle toisenlaisen tavan elää. Moderni teatteriklovni paljastaa olemassaolon tuskan. Hän ei ole lavalla yksinomaan naurattamassa ihmisiä vaan saadakse heidät ymmärtämään, millaista on olla epätäydellinen ihminen. (Peacock 2009, 84-93) Peacockin mukaan keskeisintä modernissa klovneriassa on kuitenkin klovnin kyky leikkiä ja auttaa yleisöä leikkimään.

They [clowns] are necessary because they are able to help us reconnect to our inner child (Peacock 2009, 155).

Rämä näkee ihmettelyn olennaisena klovnin sisäiselle mielentilalle, mutta ihmettely on ennen kaikkea suunta *ulospäin, toiseen* (Rämä 2011, 21). Ihmettelevä asenne on mielestäni leikin edellytys, ja klovni suuntautuu kohti yleisöä leikin kautta. Jos leikkisyys on luovuutemme ytimessä, klovneria on avain tuohon leikkisyyteen. Klovni leikkii koko ajan. (Wright 2007, 184)

Everything 's a game; everything is for the audience, and as long as the audience are laughing, then anything is possible. (Wright 2007, 184)

Peacockin mukaan klovnerian suosio perustuu siihen, että klovnit tarjoavat jotakin vitaalista, elinvoimaista yhteiskuntaamme. (Peacock 2009, 155) Hänen mukaansa on vaikea kuvitella tilannetta tai paikkaa, mihin klovni ei voisi mennä.

Clown play may appear to be frivolous but in each frame in which it occurs, that play has a serious purpose: to communicate life truths to us, to help us access the healing power of laughter

and to be reminded of the importance of play in the world where its value is too often diminished. (Peacock 2009, 159)

Missä tahansa klovni esiintyy, klovni kommunikoi sosiaalisista ja kulttuurisista konventioista vapaan leikin kautta. Tämä on sitä elinvoimaa, jota yhteiskuntamme kipeästi tarvitsee.

Sirkusklovni

Alhon mukaan moderni klovni näyttää kehittyneen konkreettisimmin 1500-luvulla alkaneesta ja Euroopassa aina 1800-luvulle eläneestä *commedia dell'arte* perinteestä ja sen henkilöahmosta harlekiinista. Harlekiinin hahmo taasen voidaan yhdistää *trickster*-hahmoon, ja samalla paholaiseen liittyneisiin käsityksiin. Harlekiini eli yli Ranskan vallankumouksen *Pierrot* -nimisenä hahmona. Tästä kuuluu kunnia näyttelijä Jean-Garpard Deburaulle, joka 1830-luvulla muokkasi riehakkaasta ja tyhmästä harlekiinista vakavan itsehillinnän perikuvan, *Pierrot*'in. Myöhemmin hahmo romantisoitiin, ja siitä tuli *lapsen sydämellä varustettu idealisti*. Tästä perinteestä on jatkumoa nykyään muun muassa Marcel Marceaurin pantomiimi. *Pierrot*'sta voidaan vetää suora linja nykyaikaiseen sirkukseen ja valkoiseen klovniin. (Alho 1988, 193-195)

Edellä kuvatun kehityksen myötä klovnin historian tarkastelu siirtyi Englantiin, sirkuksen kotimaahan. *Commedia dell'arte* tuli Englantiin 1750-luvulla, mutta harlekiinista ei tullut yhtä suosittua kuin Ranskassa. Nykyaikainen sirkus syntyi Englannissa 1770-luvulla. Joseph Grimaldiin palautuva ilveilijätraditio levisi Eurooppaan ja *Pierrot* syrjäytettiin Ranskassakin. Englantilaisen tyylin kehitti huippuunsa Grimaldi, jonka myötä englantilainen sirkusklovni syntyi. Grimaldin vuonna 1805 esittämää sketsiä *Mother Goose* (Hanhieno) pidetään yleisesti esityksenä, jossa nykyaikaisen klovni syntyi. Grimaldin tyyliin kuului pantomiiminen ja korostetun fyysinen ilmaisu. Alho lainaa kirjassaan Enid Welsfordia, joka näkee Grimaldissa hahmon, jossa kaikki erilaiset ilveilijän ja narrin tyypit sulautuvat yhteen ja

joka vapauttaa mielet tunteiden sietämättömästä tyranniasta ja osoittaa, miten mielivaltainen asia moraali on. (Alho 1988, 195-199)

Sirkuksessa on erilaisia klovnityyppejä riippuen tehtävistä, joita ovat *areenan järjestäminen (carpet clown)*, *taitoesitysten parodioiminen (reprise clown)*, *sekä nimekkäimpien omat numerot (entrée clown)* (Alho 1988, 199). Peacock jakaa klovninumerot seuraavanlaisiin kategorioihin: seremonian keskeytys, vallankumous ja parodia, fyysinen taito, epäpätevyys, vuorovaikutus objektien ja muiden klovnien kanssa, status, ruoka, ja tutkimusmatka ihmisyyteen. (Peacock 2009, 23) Näitä luokitteluita olennaisempi on kuitenkin ero valkoisen klovnin ja groteskin klovnin eli Augusten välillä. Valkoisten klovnien käytös on hienostunutta, ja esitykset hiottuja ja suvereenia. Valkoiset klovnit ovat määrääviä ja hallitsevia. Groteski klovnit on *aläkynnessä oleva ammattiveli, joka on jatkuvassa ja toivottomassa ristiriidassa oman itsensä ja ympäristön kanssa*. Yhdessä valkoinen klovnit ja groteski klovnit pieksevät toisiaan ja nauravat äänekkäästi, kun toinen epäonnistuu tai ”kuolee”. Jaottelu valkoisen ja groteskin klovnin välillä ilmaisee Alhon mukaan yhteiskunnan rakenteita. (Alho 1988, 200-201)

Sirkuksen merkityskentässä elegantti ja taitava valkoinen klovnit edustaa kulttuuria ja esiintyy siihen liittyvän suvereenin itsehallinnan symbolina. Groteski klovnit on tämän mitä ilmeisin vastakohta, luonnon ja siihen liittyvän vapauden ja kontrolloimattomuuden, ja samalla myös kömpelyyden ja itsehallinnan puutteen ilmentymä. (Alho 1988, 201)

Sirkusklovnien historia on lyhyt, runsaat sata vuotta. (Alho 1988, 207) Nykysirkus on kehittynyt viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana, ja erot perinteiseen sirkukseen löytyvät esitystyylisestä, ohjelmistosta, tuotantoarvoista, design-konsepteista ja sisällöistä. (Peacock 2009, 43) Monissa nykysirkuksissa klovnit ovat vähemmän tärkeässä roolissa, ja Peacockin mukaan klovnierian taso on heikentynyt. Monet tabut ja käyttäytymiskoodit, joita klovnit ovat rikkoneet ennen toista maailmansotaa, ovat nykypäivänä vähemmän relevantteja ja hauskoja.

Tärkeänä osana lastenkulttuuria sirkuspellet ovat epäilemättä menettäneet paljon siitä hurjuudesta, joka aikaisemmin leimasi tunnetuimpien klovnien esityksiä. (Alho 1988, 207)

Peacockin mukaan klovnerian tulevaisuus ei ole sirkuksessa, vaan klovniesiintyjissä jotka tekevät erillisiä näytöksiään ja kykenevät viihdyttämään yleisöä kokonaisen illan, siis teatteriklovneissa. (Peacock 2009, 47, 63)

Naurun historia

Naurun yhteys elämään ja elinvoimaan on monessa mielessä itsestään selvä. Ihminen syntyy maailmaan itkevänä ja alkaa nauraa vasta siinä vaiheessa, jolloin vastasyntyneelle ominainen rajatila on ohitse ja lapsi siirtyy lopullisesti elävien kirjoihin ja liitetään erilaisin menoin yhteisön jäseneksi (Alho 1988, 14)

Alho kirjoittaa naurun historiasta ja sen tiiviistä yhteydestä elämän palvontaan arkaaisissa kulttuureissa. Naurun arkaainen merkitys on tärkeä primitiivisten ilveilijöiden ja klovnerian ja pyhän yhteyden ymmärtämiseksi. Muinaiset kreikkalaiset pitivät naurua jumalallisena ilmiönä. He yhdistivät naurun maailmansynty-myytteihin ja moniin jumaliinsa, kuten nauravaan auringonjumala Heliokseen. Alhon mukaan eri maiden kansanperinteitä tarkastelemalla voidaan nähdä, että naurun jäsentävä merkitys elämän ja kuoleman välillä on ilmeinen. *Elävät nauravat, kuolleet ovat vakavia ja ilottomia* (Alho 1988, 17). Arkaaisessa ajattelussa naurun yhteys elämään tekee naurusta voimakkaan aseensa surua, murhetta ja kuolemaa vastaan. Muun muassa sardinialaisissa hautajaisissa esiintyi itkijänaisia, joiden jälkeen surutaloon astui *buffona*, naurattajanainen, joka alkoi hauskuuttaa surevia. (Alho 1988, 15-18)

Kreikkalaisesta komediasta tiedetään vain vähän. Aristoteles kuitenkin vahvistaa, että komedian juuret ovat varhaisessa rituaalikäyttäytymisessä. *Ensimmäiset koomikot olivat rituaalikulkueissa esitettyjen fallisten laulujen*

johtajia (Alho 1988, 25). Aristoteles viittaa Dionysos-jumalan palvontaan, johon kuuluivat hedelmällisyyden juhliminen, viini, päihtymys, elämän voitto kuolemasta, rituaaliset rivoudet ja pilapuheet. Kreikkalaisessa draamassakin painottuu tietty tasapainon vaatimus: suruun ja kuolemaan liitetään näitä tasapainottava koominen ja naurua herättävä elementti. *Tämä tehtävä [tasapainon luominen] voidaan samalla nähdä yhtenä ”naurun historian” johtomotiivina, joka toteutuu yhtä hyvin kreikkalaisessa draamassa, keskiaikaisissa karnevaaleissa kuin narrin arvoituksellisessa hahmossa.* (Alho 1988, 25, 31) Klovnin tehtävä on siis Alhon mukaan luoda tasapainoa elämän ja kuoleman väliin, juhlia elämän voittoa kuoleman keskellä. Tämä kuulostaa mielestäni pyhältä tehtävältä.

Marianna Keisalo-Galván kirjoittaa väitöskirjassaan *Cosmic Clowns –Convention, Invention, and Inversion in the Yaqui Easter Ritual* [2011, vapaa käännös: Kosmiset klovnit – käytännöt, keksinnöt ja käänteisyydet Yaqui pääsiäisrituaalissa], että verrattuna vakavampiin aiheisiin, huumoria on tutkittu hyvin vähän. Kuten klovnit ja tricksterit osoittavat, huumori on monitulkintaista ja –merkityksellistä. Huumoria on vaikea tavoittaa, sijoittaa ja määritellä.

For example, something that makes people laugh, something that is intended to be comic or funny, do not work because something may or may not be funny at different times to different people regardless of the intentions (Keisalo-Galván 2011, 173).

Nauru ja huumori eivät aina välttämättä ole yhteydessä toisiinsa. Teoriat huumorista ovat suurimmalta osin psykologian puolelta, vaikka aihetta on tutkittu myös kielitieteiden, kansantutkimuksen ja antropologian piirissä. Analyysi huumorista on usein yhdistetty vihamielisyyteen ja negatiivisuuteen. Tehdyt teoriat huumorista perustuvat enimmäkseen verbaaliseen huumoriin ja jakautuvat kolmeen ryhmään: vihamielisysteoriat, epäyhdenmukaisuusteoriat sekä vapautusteoriat.

The first theory states that humor comes from a feeling of hostility towards the target, laughing at something or someone and feeling superior. The incongruence theory sees humor as containing a paradox or impossibility. A joke is a kind of cognitive puzzle to be worked out in the mind. A person on hearing and understanding a sentence finds an incongruence and finds this funny. The release theory states that humor and laughter offer a release of psychological energy. (Keisalo-Galván 2011, 173)

Edellinen teorioiden jako perustuu sosiaaliin, kognitiivisiin ja psykologisiin analyyseihin. (Keisalo-Galván 2011, 173) Nämä teoriat ovat vaillinaisia, mutta kertovat myös jotain klovneille nauramisen merkityksestä. Kaiken kaikkiaan luvun johtopäätös on, että nauru on erittäin moniulotteinen ja vaikeasti määriteltävä aihe, kuten myös pyhyys. Klovniin pyhyden kokemukset ovat siis laaja ja syväälle ihmisyyteen menevä aihe, josta tässä tutkimuksessa voin vain raapaista pintaa.

Ilveilijöiden traditio

Nykyaikaisen klovnin juuret voidaan Alhon mukaan liittää erityisesti luonnonkansojen primitiivisiin ilveilijöihin, ja viime kädessä trickster-ideologiaan. Myös antiikin kreikkalaiset ja roomalaiset ammattinaurattajat kuuluvat klovnin kantaisiin. Naurun ammattilaiset, ilveilijät, narrit ja klovnit menevät sekaisin naurun kaoottisessa historiassa. Ilveilijöiden irrallisuus ja yksinäisyys ovat kuitenkin ”tyyppipiirre”, ilveilijöiden aseman ja olemuksen hahmotuksen perusta ja maailmanlaajuinen ilmiö. *Klovnin status on marginaalistas* (Alho 1988, 192). Ammattinaurattajat ovat liminaalitalan ihmisiä, jotka toimivat välimaastossa, sekä yhteisön jäsenenä että sen ulkopuolisina. (Alho 1988, 184, 191) Klovneilla on asemansa takia erityisiä tehtäviä ja oikeuksia yhteisössään.

The clown's traditional role as both an outsider and a truth-teller render him perfectly placed to comment on the interaction between individuals and the societies, in which they live (Peacock 2009, 26).

Intiaaniheimojen rituaaliklovneilla on huomattava valta-asema yhteisönsä keskuudessa. Tämä johtuu klovniin keskeisestä asemasta yhteisön sisäisten ja ulkoisten uhkien torjunnassa. Klovniin toiminnalla on suora vaikutus yhteisön menestykseen. Alho viittaa Wolfgang M. Zuckeriin:

Jokainen järjestys kutsuu itseään mielellään pyhäksi ja tuomitsee epäpyhäksi sen, mikä jää sen ulkopuolelle. Mutta juuri tästä dualismista johtuu, että jokaisen yhteiskunnan sisällä ollaan syvästi tietoisia tuon toisen ja ulkopuolella olevan voiman olemassaolosta ja siihen liittyvästä uhasta. Klovni, Zucker selittää, on ulkopuolisuudessaan juuri tuon yhteiskunnan ulkopuolella levittäytyvän epäpyhän järjestyksen (itse asiassa epäjärjestyksen) edustaja. (Alho 1988, 192)

Groteskin klovniin kantaisä, commedia dell'arten harlekiini-hahmo on sekoitus tietämättömyyttä ja nokkeluutta. Hän on kuin suuri lapsi, jonka maailma ei tunne moraalikäsitteitä. Harlekiini ja groteski klovni voidaan yhdistää kulttuurihistoriallisesti yleismaailmalliseen, primitiiviseen veijari-hahmoon, tricksteriin. Trickster voidaan nähdä historiallisista ja yhteiskunnallisista tilanteista riippuen kulttuuriheeroksena, kapinoitsijana, sananviejänä tai pelkkänä koomisena viihdyttäjänä. (Alho 1988, 38-56, 202)

Groteskin klovniin kautta katsojat ovat yhteydessä ihmiskunnan menneisyyden kaikkein jäsentymättömimpään vaiheeseen, jossa ihmiskunnan kurjuus ja kömpelyys kiteytyi yhdessä ja samassa symbolisessa hahmossa. Samalla groteski klovni kuitenkin muistuttaa katsojia näiden pysyvistä ja koskaan häviämättömistä raadollisuudesta, siitä varjomaisesta persoonallisuuden puolesta, jota ihmiset kantavat mukanaan kulttuurinsa korkeammillekin kehitystasoille. (Alho 1988, 202)

Alho viittaa antropologi Mac Rickettsiin, joka näkee tricksterissä *arkaaisen ihmisen peilikuvan, ihmisen, joka vajavaisin välinen yrittää hallita maailmaansa ja universumiaan*. Ihminen on rajallinen olento, joka tekee samat virheet uudestaan. Trickster edustaa sitä, mikä meissä ihmiskuntana on jäsentymätöntä juuri nyt. Ihmisen osa kova, mutta elämä antaa myös mielihyvää ja iloa. Trickster joutuu kohtaamaan alituista nöyryytystä, mutta

suhtautuu vastoinkäymisiin nauraen. Tricksterin hahmo palauttaa meidät suoraan kulttuurin keskeisiin ongelmakenttiin: *hyvän ja pahan suhteeseen, inhimillisen psyyken monijakoisuuteen, kulttuurin kompetenssiin käsitellä pelkoja ja ahdistuksia tuottavia asioita, sallitun ja kielletyn väliseen eroon ja naurun merkitykseen kulttuurisena säätelymekanismina*. (Alho 1988, 43) Jungilaisen ajattelun mukaan myyttiset olennot vastaavat tiettyjä psyykkisiä kokemuksia. C. G. Jung näki tricksterin arkkityyppisenä psyykkisenä rakenteena. Nykyaikaisen ihmisen tajunnassa trickster elää sellaisena Jungin varjoksi nimittämänä persoonallisuuden alempana ulottuvuutena, johon liitetään tietoisien persoonallisuuden virhetoiminnot. (Alho 1988, 42-45) Jungilainen ajattelu vaikuttaa yhteiskunnassamme edelleen, sillä klovneria tuntuu olevan ainoa tapa ilmaista omaa ”virheellisyyttään”. Se, että tietyt asiat ja piirteet nähdään virheellisinä ja heikkouksina on itsessään laaja aihe, johon en tässä työssä perehdy.

Alhon mukaan keskiajan feodaalisen järjestyksen aikana trickster-hahmosta muodostui paljastava voima yhteiskuntajärjestystä vastaan. Trickster oli kansan ja eritoten sen vähäosaisen osan idealisoitu omakuva. Trickster tasapainotti ylhäisten ja alhaisten välistä ristiriitaa paljastamalla, etteivät kuninkaiden ja pappien latteudet ja sanahelinät kestä niiden periaatteiden rinnalla, *jotka edustavat köyhän kansanmiehen neuvokkuutta hänen pyrkiessään luovimaan elämän karikoissa*. Pelko syntyy vallan kokemisesta ja nauru siitä, että valta asetetaan kyseenalaiseksi pilkkaamalla sen pyhyyttä. Tricksterin kautta kansa nauroi myös itselleen. Viime kädessä tricksterin hahmo korosti sitä, *että kansankin keskuudesta voi kohota joku, joka pelkillä luonnonlahjoilla voi selvitä elämänsä läpi, ja saattaa samalla häpeään ne, joita kohtalo on suosinut ylhäisellä asemalla ja varallisuudella* (Alho 1988, 52). Trickster ei ole kuitenkaan mikä tahansa yhteiskunnan normistoa vastaan toimiva koominen sankarihahmo, eikä myöskään yleismaailmallinen ihmisen prototyyppi vaan *pikemminkin ihmisen alkio, olento vailla kulttuurista painolastia*. Oleellista tricksterin hahmolle on tämän nauttima poikkeuksellinen yhteiskunnallinen ja sosiaalinen vapaus. Tricksterille

sallitaan ja annetaan anteeksi asioita, jotka yhteiskunta muilta jyrkästi kieltää. (Alho 1988, 48-58)

Primitiivisen ilveilijöiden perinteitä on tutkittu perusteellisimmin Pohjois-Amerikan intiaanien keskuudessa. Intiaanien *parodia sacra* eli ”pyhä parodia” näyttää Alhon mukaan tulevan lähelle keskiaikaisen kirkollisen kulttuurin piirteitä. Intiaani-ilveilijät tekevät asioita, joita ei sallita muille kuolevaisille. Pueblo-intiaanien klovnit esittävät uskonnollisten menojen yhteydessä lyhyitä parodioita, jotka pitävät katsojien mielenkiintoa yllä ja laukaisevat henkisiä jännitteitä. Samalla kun intiaaniklovnit tekevät rituaalien yhteydessä taburikoksia, he ovat myös vaikutusvaltaisia pappeja. He toimivat korostetusti yksilöinä. Yhteisö käsittelee klovnien kautta sen ja yksilöiden kannalta *kaikkein pelottavimpia ja vaarallisimpia impulsseja*.

Yhteisön nauru, voisi arvella, liittyy näiden riskialttiiden alueiden käsittelyyn tuottamaan terapeuttiseen hyötyyn (Alho 1988, 54).

Uhkaavan vaaran tekeminen naurunalaiseksi on yhteisön tietoista terapiaa. Intiaaniklovnien sosiaalipsykologinen merkitys on löytää seksuaalisille ja aggressiivisille impulsseille ilmaisukanava ja *kanavoida yhteisöllisesti tärkeällä tavalla niitä yksilöllisiä pelkoja ja ahdistuksia, joita tiukasti säädelty yhteiskunta aiheuttaa kontrolloimalla seksualiteetin ja aggressioiden aluetta*. (Alho 1988, 185-190)

Keisalo-Galván kirjoittaa väitöskirjassaan luoteismeksikolaisen alkuperäiskansan, Yaqui-heimon klovnihahmoista Chapayekoista. Keisalo-Galván kohdistaa tutkimuksensa kristilliseen mytologiaan sekoittuneeseen heimon pääsiäisrituaaliin, jossa Chapayekat esittävät Juudasta ja roomalaisia sotilaita. Pääsiäisrituaali on linkittynyt heimon uudistumiseen ja identiteetin jatkuvuuteen, traditioon ja kulttuuriin. Chapayekat yhdistävät rituaalissa valmiin konventionaalisen esityksen improvisaatioon. (Keisalo-Galván 2011, 1-4, 71) Chapayekojen suhteesta yleisöön Keisalo-Galván kirjoittaa:

Those spectators who situated themselves near the Chapayekas or watched them closely, risked the embarrassment of being singled out by the Chapayekas and becoming the point of everyone's attention with very little possibility to defend themselves. The Chapayekas were sometimes menacing, but most often they were mocking. I often saw a Chapayeka direct the attention to some detail of a spectator, such as being overweight (by pointing and making a shape by gesturing with the hands), or an earring or long hair worn by a male. (Keisalo-Galván 2011, 77)

Keisalo-Galvánin kokemuksen mukaan jotkut Chapayekat olivat erityisen hauskoja ja saavuttivat yleisön suosion. Heitä imitoitiin ja heistä puhuttiin vielä pitkään pääsiäisen jälkeen. Vitsit ja klovneria ovat osa esitystä, koska Chapayekat tekevät kaiken naurunalaiseksi, ja *that is the way the people were at the time of the crucifixion*. Monet, erityisesti lapset myös pelkäävät Chapayekoita, ja kaikki kohtelevat heitä kunnioittavasti. Perinteisesti Chapayekoiden tarkoitus oli huijata ihmisiä käyttäytymään väärin, jotta heitä voitaisiin rangaista. (Keisalo-Galván 2011, 78-79)

The Chapayeka is the only figure in Yaqui ritual that is potentially dangerous both to the performer and to those who come in contact with them (Keisalo-Galván 2011, 78).

Pelko Chapayekoita kohtaan ei liity kuitenkaan ainoastaan rangaistuksen pelkoon. Chapayekoista kiertää kummitustarinoita, ja heidän naamioitaan ja esineitään pelätään. Toiseus ja outous ovat määrittäviä ominaisuuksia Chapayekoille. Keisalo-Galvánin mukaan tuntematon ja toinen voidaan kuvitella ja ymmärtää vain tunnetun ja itsen kautta. Toinen on makrokosminen kuva tuntemattomasta. Samalla, paradoksaalisesti, kun toinen tunnistetaan joksikin tietyksi toiseksi, tietyksi mikrokosmukseksi, toisesta tulee tunnettu. Jokaisen representaation tuntemattomasta täytyy olla jatkuvassa liikkeessä ja muutoksessa pysyäkseen tuntemattomana, niin myös Chapayekoiden. (Keisalo-Galván 2011, 153- 155)

Yaqui-rituaali on syvästi dialektinen luonteeltaan. Kaikki toiminta tapahtuu kahden vastakkaisen seremoniallisen, eri periaatteita edustavan ryhmän interaktioissa.

The ritual as a whole is best understood as the interaction and alternation of these principles rather than emphasizing one over the other, which results in a hierarchy of principles (Keisalo-Galván 2011, 127).

Huumori kuten klovneria on luontaisesti dialektista. Keisalo-Galvánin mukaan moderni länsimaalainen tiede ja uskonto on enemmän unitaariseen logiikkaan linjautunutta, ja pyrkii yhden periaatteen artikuloimisen kautta organisoimaan kaiken. Moderni länsimaalainen maailmankuva hyvän ja pahan konseptineen on arvottanut komedian ja huumorin vähemmän tärkeäksi, mikä on johtanut siihen, että klovneria on usein ohitettu, väärinymmärretty tai aliarvioitu. Länsimaalaisen dikotomisen hyvä-paha-ajattelun mukaisesti klovnit on nähty vahvasti yhtenä tai toisena, hyvänä tai pahana. Meksikolaisten alkuperäiskansojen logiikka ”paha on hauskaa” on tapa luoda dialektiikkaa yhdistämällä hyvä ja paha. Näin vastustetaan kaiken loputonta suhteellisuutta, mutta säilytetään tarkoituksenmukaiset vastakohtaisuudet. (Keisalo-Galván 2011, 189) Näin päästään holistisempaan näkemykseen huumorista.

The Chapayekas and other clowns have usually been analysed from a point of view that seeks the articulation of a single principle at the expense of the dialectical logic. As my study of the Chapayekas shows, looking at meaning more holistically, taking into account the modes of symbolization and the ways of creating tropes in addition to the contexts and contents of clowning provides a new way of looking at clowns and what they do in a specific context. (Keisalo-Galván 2011, 178-179)

Keisalo-Galvánin mukaan klovni ei ole tarkoitettu ymmärrettäväksi itsessään vaan eräänlaisena ”nollana” –ei mitään itsessään, mutta korvaamaton tietyille symbolisille toiminnoille. Parhaita esimerkkejä tästä ovat klovnit, jotka

yhdistelevät leikkisyyttä, temppuja, vastakohtaisuuksia ja paradokseja. Nämä piirteet ovat oleellisia tärkeille klovnihahmoille monissa kulttuurisissa aspekteissa, olivat nämä hahmot sitten epämuodollisia vitsailijoita tai eikoomisia kaoottisia hahmoja. (Keisalo-Galván 2011, 91)

Pyhien ilveilijöiden rooli yhteiskunnassamme on kokenut muutoksia. 1980-luvulla syntyi Englannissa ja Yhdysvalloissa *clown ministry*, ”klovnipalvelus” [vapaa käänös]. Klovnien suuri traditio on löydettävissä myös raamatusta: Raamatun profeetat rikkoivat sosiaalisia konventioita kuten Daavid tanssiessaan alasti hurmoksessa. Kirkollisten menojen parodioiminen ja taburikosten tekeminen on kuitenkin vaihtunut kirkollisia menoja tukevaan toimintaan. Ydinkohdat ”klovnipalveluksen” sisällössä liittyvät vahvasti klovnihahmon ja Kristuksen elämän yhtymäkohtiin. Klovní on kuten Kristus ristillä haavoittuvainen rakastaja ja valmis vastaanottamaan torjumisen, ja klovní rakastaa ehdoitta kuten Kristus. Klovnin ´moka´ ja siitä toipuminen on rinnastettavissa Kristuksen kuolemaan ja ylösnousemukseen: Kristus ”epäonnistui”, mutta nousi ylös. Klovnin leikkisyys ja totuudellisuus, autenttisuus ja lapsenomaisuus tuovat elämään transsendenttisen ulottuvuuden, kuten uskontokin. Klovní myös herättää kirkon liturgian eloon. Ihme ja ihmetys ovat tärkeä osa sekä klovnieriaa että Jumalan ylistämistä ja elämän tarkoituksen kyselyä. ”Klovnipalvelus” pyrkii tekemään uskonnon harjoittamisesta hauskeempaa ja saavutettavampaa. Klovnit jalkautuvat kaduille, vankiloihin ja ostoskeskuksiin ja vievät eteen päin evankeliumin sanomaa. (Peacock 105-113) Voidaan kysyä, kuinka paljon kirkollisella klovnilla on enää tekemistä arkaaisen ilveilijän arkkityypin kanssa. Alho kirjoittaa järjestyksen ja epäjärjestyksen välisestä taistelusta. Naurua voidaan erään ajattelutavan mukaan pitää yhteiskunnan ja kulttuurin kannalta emansipatorisena, vapauttavana ilmiönä. (Alho 1988, 232-233).

Nauru ja sen ammattilaisten toiminta on aina liittynyt siihen vastakohtaisuuteen, joka vallitsee olemassa olevan vakiintuneen järjestyksen ja sitä periodisesti rikkovan epäjärjestyksen välillä

– paastonajan ja karnevaalin väliseen taisteluun (keskeinen allegoria). (Alho 1988, 233)

Alho myös viittaa Leszek Kolakowskin esseeseen suljettujen ja avoimien järjestelmien erosta. Leszek käyttää havainnollistamiseen papin ja narrin käsitteitä. *Pappien filosofia on staattista, narrien filosofia on dialektista* (Alho 1988, 232). Papit ovat absoluuttisten totuuksien vartijoita, kun taas narrit epäilevät kaikkea itsestään selvää. Tämä on nähdäkseni klovnin yksi ydintehtävistä.

Parantava klovneria

Primitiiviset ilveilijät toimivat usein myös yhteisönsä parantajina. Peacock kirjoittaa modernista klovniparantamisesta, *modern clown doctoring*, jonka Patch Adams kehitti 1980-luvulla [Suomessa sairaalaklovnit]. Peacock kirjoittaa kuitenkin Van Blerkomista, joka painottaa vanhaa ja vahvaa linkkiä sairaalaklovnierian sekä shamanismin ja vaihtoehtolääketieteen välillä. Van Blerkomin mukaan *both clowns and shamans mediate between order and chaos, sacred and profane, real and supernatural, culture and anticulture or nature*. (Peacock 2009, 127) Yhtäläisyydet shamaanien ja klovniparantajien välillä ovat selkeimmillään heidän tavassaan kääntää totuttu kulttuurinen järjestys pääläelleen, sekä samankaltaisissa tavoissa käyttää musiikkia, rummutusta, laulamista, kädentaitoja, maagisia temppuja. (Peacock 2009, 128-133)

Modernit klovniparantajat ovat klovneja, jotka työskentelevät psyko-sosiaalisissa ympäristöissä ja psyko-sosiaalisin keinoin. He käyttävät taitojaan sairaaloissa auttaakseen potilaita parantumisprosessissa, ja vierailevat pakolaisleireillä, missä ihmiset kärsivät sodan ja katastrofien seurauksena. Klovniparantamisessa käytetään kuitenkin samaa tekniikkaa kuin klovnina esiintymisessäkin, korostetaan leikkiä ja suhdetta ihmisiin, joiden kanssa ja keskellä työskentelee. Klovnitohtorikoulutuksessa painotetaan improvisaatiotaitoja, tarinankerrontaa, miimiä, laulua ja soittamista,

sensitiivisyyttä, kykyä kuunnella, henkistä tasapainoa ja joustavuutta.
(Peacock 2009, 134)

Tutkimusta naurun ja huumorin terapeuttisista vaikutuksista on tehty paljon, ja tutkimukset osoittavat, että nauru on kompleksinen ja terveyttä edistävä ilmiö. On myös väitetty, että nauru aiheuttaa stressihormonien vähentymistä ja endorfiinin erittymistä kehossa ja että nauru lisää verenkiertoa, verenpainetta ja sydämen sykettä samalla tavalla kuin aerobinen harjoitus. Fyysisten seurauksien lisäksi naurulla on psykologisia vaikutuksia. Näyttäisi siltä, että säännöllinen klovnitöhtörien käynti vahvistaa sairaan lapsen huumorintajua ja tekee lapsen vastaanottavaisemmaksi huumorille ja sen tuomille hyödyille. (Peacock 2009, 134-144)

Sairaalaklovneria voi olla viihdyttämistä, joka palvelee potilasta muistutuksena siitä, että hauskanpito ja nauru ovat vielä mahdollisia, mutta sairaalaklovneria voi olla myös paljon muuta. Sairaalaklovni sallii pienelle potilaalle sellaisia tunteita, kuten tuhmuutta, jota hän ei ehkä muuten pysty ilmaisemaan. (Peacock 2009, 144) Klovnin jatkuva epäonnistuminen voi myös auttaa lasta kohtaamaan omat kärsimyksensä.

Children find release in seeing the clowns suffer, safe in the knowledge that what they are witnessing is performed, rather than true, suffering. In this way they are able, for a short time, to forget their own suffering. (Peacock 2009, 140)

Klovneriaa viedään nykyään myös vanhainkoteihin, missä huumori voi auttaa dementoituneita vanhuksia. On myös olemassa useita organisaatioita, jotka vievät klovneriaa kriisi- ja katastrofialueille ja käyttävät klovnerian tekniikoita ja klovniesityksiä auttaakseen lapsia jälleen leikkimään. Merkittävin näistä on Clowns Without Borders, joka perustettiin 1993 Barcelonassa [toimii Suomessa nimellä Klovnit ilman rajoja]. CWB:n periaate on, että missä tahansa alueellisissa vaikeuksissa lapset elävätkään, heillä on oikeus leikkiin ja nauruun. Tarkoituksena on tuoda hymyn lasten kasvoille, helpottaa

kärsimystä ja tuoda klovniesityksiä ja –työpajoja yhteisöihin, jotta yhteisö voisi juhlia yhdessä ja unohtaa hetkeksi ne jännitteet, jotka ahdistavat jokapäiväistä elämää. (Peacock 2009, 145-148)

Ajankohtaista on kasvava kiinnostus klovneriaan myös henkilökohtaisen kasvun keinona. (Peacock 2009, 155)

Many people use the discovery of the inner clown as a way of increasing self-awareness. Finding the inner clown can reveal both strengths and insecurities, and the blocks and resistances encountered in approaching clown training can be enlightening. The potential of the clown to bring about personal change is linked to the centrality of the self in much clown training.
(Peacock 2009, 155)

Klovneriaa käytetään nykyään jopa psykoterapiassa. Klovnerian kanssa työskentely mahdollistaa vapauden persoonallisista ja kulttuurisista määritteistä, jotka rajoittavat elämäämme. Peacock lainaa Bob Berkyä, Pat Barneria ja Judy Vermillion-Wittiä. Berkyn mukaan klovneriassa on kyse empatiasta, ja klovnin rooli yhteiskunnassa on auttaa meitä näkemään itsemme paremmin. Barner ja Vermillion-Witt uskovat klovnin kykyyn johtaa ihmisiä kohti itsetuntemusta ja suurempaa tietoisuutta. Oman klovnin löytämisestä alkaa matka itseoivalluksiin ja itsen kasvuun, kasvavaan riskinottokykyyn ja vaistoihin luottamiseen. Klovni ei ole rationaalinen vaan utelias ja ennakkoluuloton. Klovnin voima on sen universaaliudessa, mikä viittaa klovnin ja hullun arkkityypin olemassaoloon. (Peacock 2009, 156-157)

AINEISTON TYÖSTÖ

Tässä luvussa työstitän tutkimusaineistoani. Olen etsinyt aineistosta temaattisia yhteyksiä ja organisoinut materiaalia tulkintojeni pohjalta erilaisten otsikoiden alle. Olen yrittänyt hahmottaa haastateltujen kokemusten erilaisia ulottuvuuksia. Kahdessa ensimmäisessä kappaleessa puran ensin haastateltujen ennakkokäsityksiä pyhydestä ja klovneriasta. Sen jälkeen keskityn klovniien pyhyden kokemuksiin temaattisissa osioissa.

Haastateltujen käsitykset pyhästä

Tässä alaluvussa puran haastateltujen käsityksiä ja kokemuksia pyhydestä ylipäänsä. Miten haastateltavat puhuvat pyhästä? Mitä käsite pyhä heille merkitsee? Millaiset kokemukset he mieltävät pyhiksi? Tieto haastattelun aiheesta eli klovniien pyhyden kokemuksista on nähdäkseni vaikuttanut vastauksiin pyhyden kokemuksista ylipäänsä.

Se [pyhyys] on sillä tavalla vähän haastava sana, et siihen liittyy helposti mielikuvia, erilaisia uskonnollisia mielikuvia, mut samalla se on aika universaali sana, samalla myös irti uskonnoista. (Tapio 2015)

Jokaisella haastateltavalla oli luonnollisesti hyvin omanlaisensa käsitys pyhästä. Huomiota herättävää oli kuitenkin se, että kaikki haastateltavat kokivat pyhän jotakin perinteiseksi katsottua ja mahdollisesti uskontoihin sidottua käsitystä laajempaa asiana. Pyhyys haluttiin laskea alas jalustalta, pois pilvistä ja takaisin maan kamaralle. Pyhyys voi olla läsnä pyhissä menoissa, mutta pyhän voi kokea myös aivan tavallisissa arjen hetkissä. Pyhyys voi olla jopa asenne ja asennoituminen. Pyhyden ei tarvitse olla mitään mystistä, mutta siihen voi liittyä transsendentaalinen ulottuvuus, kokemus jostain itseä suuremmasta.

Pyhyttä kuvailtiin muun muassa *avoimena tilana* ja *sydämessä tapahtuvana laajenemisena*. Pyhyys on *avautumista johonkin sellaiseen,*

mitä ei ollut vielä äsken, ja mikä ei ole arkinen ja huolten täyttämä. Pyhyyttä koettiin hetkinä, kun jotain merkittävää tapahtuu, hetkinä, joissa on mukana muita tasoja, kuin mitä yleensä eletään ja koetaan. Pyhyyden kokemus voi olla oivalluksen hetki yksinäisyydessä, ja kokemus siitä, että elämä tapahtuu ja että maailma on läsnä. Pyhyyden kokemuksissa tapahtuu enemmän, kuin mitä silmillä näkee ja keholla kokee – tulee sellainen olo, että jotakin muutakin on. Rajoitukset murtuvat, ja ihminen antautuu jollekin tuntemattomalle. Pyhyyden kokemus on usein tunnistettava ja voimakas kokemus.

Sen tuntee, kun pyhyys tulee läsnä. (Peltola 2015)

Mussa avautu, käänty suorastaan jotakin ympäri. (Tapio 2015)

Pyhyyden katsottiin toisaalta olevan yksinkertaisesti keskittymistä ja konkreettisia asioita, kuten kohtaamista ja toisen ihmisen arvostamista sellaisena kuin hän on. Sekin voi olla pyhää, että ihmisenä pysähtyy miettimään, miksi on täällä. Pyhyyden kokemus ei edellytä usein pyhäksi katsottua hiljaista ja harmonista tilaa.

Se ei välttämättä tarkoita tasapainoa tai jotain et mä olisin kauheen rauhallinen. (Rämä 2015)

Kaksi haastateltavaa mainitsi, että elämä itsessään on pyhää. Kuuntelemisen ja heittäytymisen kautta mikä tahansa elämässä voi näyttäytyä pyhänä.

Avoimuuden ja kiitollisuuden kautta mistä tahansa voi tulla pyhää, koska avautumisen kautta jotain uutta voi tapahtua. Se onkin asennoitumisesta ja katsomisesta kiinni. Bussipysäkillä olemisen, vessassa käynti voi olla pyhää. (Tapio 2015)

Jonkin uuden tapahtuminen on siis pyhää, ja mikä tahansa mikä mahdollistaa uuden tapahtumisen, voi olla pyhää. Pyhyys riippuu siitä näkeekö pyhyyden ja avautuuko pyhyydelle.

Haastateltujen ajatukset klovneriasta

Tässä kappaleessa käsittelen haastateltujen ajatuksia siitä, miksi he tekevät klovneriaa ja mistä klovneriassa on heille kyse. Näyttelijätaustaisilta Tapiolta ja Rämältä kysyin haastattelussa myös tarkentavan kysymyksen, miten klovneria heidän mielestään eroaa näyttelijäntyöstä. Tavoitteenani on ollut selvittää, mikä tekee klovneriasta erityistä ja ainutlaatuista, ja miten se suhteutuu klovniin pyhyiden kokemuksiin.

Miksi klovneria?

Haastatellut mainitsivat useita syitä, miksi haluavat tehdä klovneriaa ja mikä klovneriassa heihin vetoaa. Klovneriassa haastateltuja viehätti muun muassa *leikkiminen*, klovnin *suora kontakti yleisöön, ihmisiin ja tilanteisiin* ja sen merkitys ylipäänsä, että *kenelle klovneriaa tekee*. Klovneria *laukaisee* itsessä ja toisissa jotain, ja synnyttää kohtaamistilanteissa *toisenlaisia asioita*. Klovni on hyvin *konkreettinen* ja *optimistinen*, mutta samalla *vallankumouksellinen* – *klovni kääntää asiat ympäri*. Klovnerian kautta *tunteiden näyttäminen ja käsitteleminen*, ja *vaikeista asioista puhuminen* tuntui helpommalta. Klovneria voi vapauttaa ihmisen *luontaisempaa ilmaisukanavaa*, klovneriassa *saa olla poissa omasta mielestään*. Rämä kirjoittaa opinnäytetyössään, että se, mikä häntä klovneriassa viehättää, *on ihmettelyyn liittyvä vapaus ja haaste ei-yymmärtää*. (Rämä 2011, 21) Klovnerian improvisatorisuuteen liittyy paljon syitä, miksi klovneriaa halutaan tehdä. Klovneriassa on *yllätyksen* elementti, ja siksi se vaatii tilanteiden *hyväksyntää*, omista ideoista *luopumista* ja nopeaa reagoitua. Klovneria voi myös antaa esiintyjälle *rauhallisen ja toisenlaisen tavan esiintyä*:

Yhtäkkiä mua ei jännitä lavalla, mä hengitän lavalla, ei tuu niinku sellasta väkisinpusertamista (Rämä 2015).

Klovneriassa työskennellään hyvin henkilökohtaisella tasolla, ja omien heikkouksien kanssa.

Se oman hämmentyneen itsen näyttäminen ja sen kääntäminen voimavaraks on kiehtova, ja se oman typeryyden kohtaaminen, kun haluais aina olla pätevä. Mut itse asiassa sillä omalla typerällä puolella pystyy leikkimään. Se on kiehtovaa. (Tapio 2015)

Klovneria voi olla jopa eräänlainen väylä saada olla oma itsensä.

Musta tuntuu, et mun luonteenlaatu tavallaan sopii siihen. Että mä oon semmonen aika kaoottinen luonteeltani. Ja mä aiheutan sellasta niinku vahingossa— Mut ainaki sit, ku mä oon huomannu, et on tämmönen lokero ku klovni, se on helpottanu mun oloa ihan hirveesti. Koska sit hei mä voin olla tämmönen klovni ja silloin joku paikka täs maailmassa. (Peltola 2015)

Kun ihminen kokee saavansa olla juuri sellainen kuin on, hänessä on paljon klovnia. Klovneria vapauttaa esiintyjää ilmaisemaan kaikkia puolia itsessään, ei vain sosiaalisesti hyväksytyjä. Sen takia ihminen voi kokea olevansa enemmän oma itsensä klovnina.

Klovneria ja näyttelemisen

If you 're and actor who plays with openness and vulnerability then there will always be a bit of the clown poking through somewhere. (Wright 2007, 184)

Lecoq oli uranuurtaja klovnerian hyödyntämisessä näyttelijäkoulutuksessa. Klovnerian anti näyttelijänkoulutuksessa on leikin ja läsnäolon merkityksessä sekä aktiivisessa vuorovaikutuksessa yleisön ja näyttelijän välillä. (Peacock 2009, 154)

Lecoq thought that clowning could give his students a refreshing view of the world that would provoke them to greater levels of invention, and confront them with the stark realities of presentational acting (Wright 2007, 184).

Mikä sitten on klovnerian ja näyttelemisen ero, vai eroavatko ne pohjimmiltaan toisistaan? Sekä Peltola että Rämä, jotka ovat molemmat näyttelijöitä, olivat sitä mieltä, ettei klovneria pohjimmiltaan eroa

näyttelijäntyöstä. Klovneriassa oleelliset asiat ovat samoja kuin haastateltujen ideaalit muussakin esiintyjäntyössä, kuten aitous ja suhde yleisöön.

Emmä tiedä onks siinä peruskokemuksessa eroa, ehkä koska kyllä niinku teatterissa ja näyttämölläkin ne suurimmat flow-kokemukset liittyy sellaseen, että ei pelaa varman päälle, että on aidosti siinä tilanteessa. Et siinä ei oo mitään eroa. (Tapio 2015)

Eroja vaikuttaa olevan kuitenkin painotuksissa. Klovneriassa painottuvat selkeästi improvisatorisuus sekä suora kontakti yleisöön, mikä voi tehdä klovneriasta jossain määrin riskialttiimpaa:

Kun sä näät toisen silmistä, et uppooko se ollenkaan, tai miten se reagoi, ja sit niinku kääk, et oppii olemaan siinä niin on haastavaa.— Sitä on jotenkin niinku suuremmin sen oman heikkoutensa tai oman kokemisensa kanssa. (Tapio 2015)

Rämä kirjoittaa opinnäytetyössään klovnimielentilasta, joka on hänelle työn tekemisen asenne ja perusta kaikelle näyttelemiselle ja harjoittelemiselle. Rämä näkee klovnimielentilan esimerkkinä tavasta tehdä työtä, ja haluaa soveltaa sitä kaikkiin hahmoihinsa ja tehtäviinsä lavalla.

Klovnimielentilan kaltaista rakentelua rituaalien kautta voin harjoittaa mitä tahansa roolia harjoitellessa tai mihin tahansa näyttelijätyölliseen tehtävään valmistautuessa. Joka tehtävällä ja hahmolla on kuitenkin oma logiikkansa, oma mielentilansa, niin kuin klovnilakin. (Rämä 2011, 38)

Rämä haluaa soveltaa klovnimielentilaa kaikkeen työssään, mutta pohjimmiltaan klovnimielentila siis jotain mikä tulee klovneriasta, jotain erityistä juuri klovnerialle. Klovneriaan kuuluu *rituaalien kautta rakentelua*. Tämä johdattaa klovnerian ja pyhyiden yhteyksien tarkasteluun.

Klounien pyhyiden kokemukset

Ihmettely on silta tai avain siinä, miten klovneria ja pyhyys liittyy toisiinsa. (Tapio 2015)

Tässä kappaleessa puran tutkimuskysymysteni tuloksia eli haastateltujen jakamia klovnien pyhyiden kokemuksia. Mikä ja millainen on klovnin pyhyiden kokemus? Mikä klovnien pyhyiden kokemuksissa on erityistä? Mikä tekee klovnin pyhyiden kokemuksesta juuri klovnin kokemuksen ja/tai juuri pyhyiden kokemuksen? Olen pyrkinyt järjestämään aineistoa temaattisesti löytämieni yhteyksien avulla. Oleellisia teemoja, jotka nousivat esiin ovat muun muassa ihmettely, yllättävyys, yhteys toiseen, transformaatio, virtaamisen kokemus, rakkaus ja kiitollisuus. Olen käsitellyt klovnien pyhyiden kokemuksia seuraavanlaisten otsikoiden alla: *Komiikan juurilla, Kohtaamisen pyhyys, Klovnerian henkilökohtaisuus ja hyväksyvä läsnäolo, sekä Klovnin tajunnantila.*

Komiikan juurilla

Tässä alaluvussa otan käsittelyyn haastateltujen näkemykset klovnerian pyhydestä ja klovnien pyhyiden kokemuksista, jotka liittyvät nähdäkseni primitiivisten ilveilijöiden perinteeseen. Haastatteluissa tuli useaan otteeseen ilmi jonkinlainen klovnerian pyhäksi määrittelemisen ja silotellun pyhä-kuvan kyseenalaistaminen. Pyhän kokemus tuntui klovnerian yhteydessä sisältävän sekä pyhän että profaanin, toisin sanoen alhaisesta tulee ylhäistä, profaanista pyhää. Tässä kohtaa pyhän kokemus lähestyy primitiivisten kulttuureiden käsitystä pyhästä.

Sen lisäksi et pyhyys on jotain arvokasta, niin se on jotain hauskaa. Mä aattelen et sillä voi olla kaks puolta, sellasta elämäniloista ja värikästä ja jotenkin nimenomaan kaoottista myös. Et se ei oo välttämättä se peruskäsitys pyhyydestä. (Peltola 2015)

Mä en halua määritellä klovneriaa pyhäksi—paitsi jos suostuu näkemään niinku karnevalistisuuden ja asioiden jalustalta laskemisen ja tavallaan oman typeryyden hyödyntämisen pyhänä, et jotain uutta voi tulla esille, niin silloin ne on sama asia. (Tapio 2015)

Yllä olevan Pia Tapion lainauksen kohta *et jotain uutta voi tulla esille* vaikuttaa minusta erityisen merkitykselliseltä. Tyyperiys ei ole itsetarkoitus vaan tarkoitus on uuden luominen. Jotta uusi voisi murtautua esiin, täytyy vanha ensin murtaa. Yhdistän tämän primitiivikulttuureiden *kosmogoniaan*, paluuseen luomisen alkuhetkeen, jossa voi aloittaa uudelleen. Tämä on uskonnollisen ihmisen tapa elää lähellä pyhää ja jumalia.

Aineistossa on nähdäkseni paljon viittauksia klovnin historialliseen merkitykseen yhteisön hyvinvoinnin ylläpitäjänä. Klovnilla on eräänlainen papin tehtävä. Primitiiviset ilveilijät ovat olleet yhteisöjensä pyhiä hahmoja, jotka epäpyhien ja -puhtaiden tekojen, taburikosten kautta ovat tuoneet tasapainoa yhteisön keskuuteen. Alkuperäiskansojen *parodia sacra*, eli yhteisön rituaaliklovnien harjoittama uskonnollisten menojen parodioiminen avaa pyhyiden kuvaa laajemmaksi, kuin mitä kristillisessä kontekstissa pyhydestä ollaan totuttu ajattelemaan.

Pyhä ei välttämättä oo sitä korkeaa vaan niinku groteskia, ajattelen jotain keskiaikasta tai renessanssi aikaa, sillon karnevalisoitiin kaikki virallinen koska jotenkin ihminen tuntuu tarvitsevan sitä. Ihmisyhteisö ja ihmistajunta tuntuu tarvitsevan sitä, et ei voi vaan pönöttää ja kattoo korkeuksiin vaan välillä täytyy tuoda se niinku maan kanssa yhteyteen ja olla niin konkreettinen. Niitä ei voi niinku erottaa, korkeeta ja matalaa. (Tapio 2015)

Pia Tapio kertoo pierupillin käytöstä sairaalaklovnerian kontekstissa:

Voi olla, et se on halpahintasta komiikkaa, mut joskus pierupillin käyttö on maailman tehokkainta. Joskus kun se osuu oikeaan kohtaan, jossei sitä käytä ihan pelkästään, jos on muitakin keinoja, niin se voi olla juuri oikeessa kohassa se mikä avaa tilanteen ja räjäyttää pankin. (Tapio 2015)

Klovneria on perinteisesti käyttänyt jossain kontekstissa alatyylisiksi tai halvoiksi nähtyjä keinoja, kuten pieruhuumoria, törmäämisiä ja banaaninkuoreen liukastumisia. Tapion kokemuksen mukaan tällaisille

universaaleille asioille nauraminen voi olla helpottavaa. Erityisesti lastensairaalassa, missä kuolema on läsnä. Naurun historia on täynnä erilaisille ihmisen ruumiintoinnoinnille nauramista. Nauru on ruumiillista ja siksi universaalia kieltä, nauru tuo meidät kehoomme ja maahan, ja muistuttaa meitä inhimillisyydestämme. Primitiivien maailmassa mikä tahansa inhimillinen peruskokemus on mahdollista kokea yli-inhimillisellä tasolla. Pierupilli voi siis olla *pyhän sanansaattaja*.

Mut siinä pyrkimyksessä saada jotain positiivista aikaseksi, ja kun ottaa sen riskin, et en tiedä toimiiko tämä mut nyt mä kokeilen sitä, ja sit kun se toimii, niin onko se sit et se pierupilli voi olla pyhä. Olkoon ny pyhän tommonen sanansaattaja. Vapautumisen väline, vapauttamisen väline, jos se toimii, niin olkoon se sitten pyhä [paljon naurua]. (Tapio 2015)

Konkreettinen ja abstrakti, nauru ja itku, kuolema ja elämä, ruumis ja henki ovat komiikassa yhteensulautuvia vastakohtia. Nauru on merkki elämästä, ja kuolemankin hetkellä nauru henkii elämänvoimasta. Klovni voi olla välittäjähahmo ja toimia jumalallisena välikätenä. Rämä teki vuonna 2010 soolon nimeltään Muistotilaisuus, joka käsitteli hautajaisrituaaleja ja kuolemista. Rämä esitti sooloaan hautajaisissa ja kuvaili, että hautajaisissa esiintyminen *tuntu semmoselle, et nyt tavotin jonkun semmosen paikan, mikä ei oo se olennaisin, mihin klovni kutsutaan* (Rämä 2015). Haastattelussa Rämä rinnasti klovnin roolin perinteisen itkijänaisen rooliin. Klovni voi olla sijaisitkijä ja sijaiskärsijä, ja myös sijaisnauraja. Klovni tuo naurun elämänvoiman surun ja kuoleman keskelle ja tasapainottaa elämän ja kuoleman vaakaa.

Yhteiskunnassa on tärkeää olla perinteitä ja säilyttäviä elementtejä, mutta myös perinteitä kritisoivia ja muutosvoimaa tuovia elementtejä. Klovnit tuntuvat sopivan molempiin elementteihin, ja klovneriassa nämä elementit myös sekoittuvat ja tukevat toisiaan. On tärkeää, että *jotkut ovat klovneja, jotka kyseenalaistavat perusmallia* (Peltola 2015).

Ehkä siitä tulee se klovnikin, joka voi tavallaan muuttaa niitä rakenteita, tai vaan nähdä ne toisin. Ehkä sekin on pyhää.
(Peltola 2015)

Klovnerian pyhyiden tutkimisessa mielenkiintoisinta on minulle pyhän monikerroksisuus ja sen primäärinen voima, jonka koen lakaistuksi maton alle nyky-yhteiskunnassamme ja länsimaalaisessa uskonnollisessa elämässä. Klovnerian pyhyys voi olla herkkää ja kuuntelevaa, elämänvoimaista ja myöntävää, groteskia ja epäsovinnasta. Pia Tapio kuvasi haastattelussa slovenialaisen filosofin Alenka Zupancicin ajatuksia komiikasta kirjassa *The Odd One In* (2008): Vallankumouksellinen komiikka ei ole erottelevaa, vaan siinä universaali tulee konkreettiseksi. Komiikka tekee reiän todellisuuteen yhdistäen yllättäviä ääripäitä tavalla, joka tyydyttää meitä, koska sitä kautta voimme nähdä asioiden yhteydet uudella tavalla.

Silloin siinä sellasessa avautumisessa ja yllättävissä yhteyksissä, mulle siinä on jotain pyhää, mut se edellyttää äärimmäistä tosi tarkkaa näkemistä ja rehellisyyttä ja huhhuh. (Tapio 2015)

Klovnin tehtävä itsessään näyttäisi olevan pyhä kokemus. Klovnina voi kokea suorittavansa ”pyhää toimitusta”. Klovnin pyhä on erityinen liittyen juuri komiikan historiaan ja tehtäviin yhteiskunnassa. Klovni toimii yhteiskunnallisena herättelijänä, yksilön ja yhteisön tunteiden ja paineiden purkajana, sijaiskokijana ja sijaistekijänä. Klovni voi olla läsnä niin kuoleman hetkellä kuin elämän juhlahetkissä. Louise Peacockin sanoin, on vaikea kuvitella tilannetta ja kontekstia, johon klovni ei sopisi.

Kohtaamisen pyhyys

Mutta kyl mä varmasti liitän sen [klovnin pyhyiden kokemuksen] noihin kohtaamisiin. -- Ihmisten, ajatusten tai ilmiöiden kanssa tai joittenkin ylipäätään tilanteitten kanssa, jonkun kohtaamisen voisi sanoa, et siinä kokee pyhyyttä. (Rämä 2015)

Se [klovnin pyhyden kokemus] on jotain, joka voi tapahtua esimerkiksi kohtaamisessa, kommunikaatiossa, jossain tilanteessa, jossa todellisuus, elämän tosiasiat vaikkapa pysymättömyys, kipeys, jotenkin lävistää sen kommunikaation ja olemisen, ja siihen suhtaudutaan avoimesti. (Tapiro 2015)

Joskus se [pyhyys] tulee ihmisten kanssa, et täs on jotain oikeeta ja aitoa ja todellista, niin se on ehkä mulle pyhää. (Peltola 2015)

Tulkintani mukaan yksi merkittävimmistä haastattelemieni klovnien pyhyden kokemuksia yhdistävistä tekijöistä on kohtaamisen tilanne. Improvisatorisiin tilanteisiin liittyvä kohtaamisten yllätyksellisyys ja klovnihahmon kautta tapahtuva syvä yhteys ventovieraidenkin kanssa vaikuttavat olevan erityisiä klovnin pyhyden kokemusta määrittäviä piirteitä.

Klovnin hahmo tunnistetaan kaikkialla maailmassa punaisesta nenästään. Punainen nenä toimii kohtaamisessa lukuohjeena, sopimuksena ja yhteisenä kiinnekohtana: voidaan sanoa, että molemmat tietävät mistä on kyse. Klovni on joku toinen, tai ei kukaan, ja kommunikaatio klovnin kanssa on vapaa sosiaalisista konventioista.

Ihmiset tajuaa ku sä oot klovnina, ni jossä niinku annat vaikka jotain, sanot että vau ootpa sä kaunis, vaikka sä iha oikeesti tarkotat sitä, muttet uskalla sanoa sitä ilman klovninenää, niin sitten ku sä oot sen nenän kanssa niin ihminen ottaa sen vastaan, koska se klovni tavallaan pehmentää sitä. Niin se on ehkä semmonen pyhä asia klovneriassa. (Peltola 2015)

Oon sitten kans miettiny tämmöstä lausetta, et pitääkö niinku piiloutua, tai pitääkö piilottaa itsensä että pääsee lähemmäs toista ihmistä? (Rämä 2015)

Toisen ihmisen kohtaaminen on monille ihmisille pelottavaa, eritoten ventovieraiden kohtaaminen. Rämä kirjoittaa opinnäytetyössään yleisökontaktista ja kontaktin laadusta klovneriassa. Kyse on hänen mukaansa siitä, miten esiintyjänä orientoituu kohti toista. *Pelkääkö vai olenko peloton toista kohti? Vaadinko toiselta jotakin itselleni? Oletanko toiselta tiettyä käyttäytymistä?* Rämä näkee orientoitumisen valintoina, jotka näkyvät

esiintyjässä tavalla tai toisella, ja jotka määrittävät Rämälle myös hänen esiintymisen filosofiaansa. (Rämä 2011, 21)

Roolissa oleminen vapauttaa sekä esiintyjää että toista osapuolta sosiaalisista normeista ja konventioista. Klovnina kykenee kohtaamaan ihmisiä tavalla, mihin ei siviilissä mahdollisesti pysty. Roolin taakse on myös hyvä piilottaa ne asiat, joita ei halua paljastaa tai tuoda kohtaamiseen. Rooli antaa rajat, joiden sisällä voi turvallisesti kohdata anonyymisti, mahdollisesti vapautuneemmin kuin koskaan muuten. Rämä jakoi erään klovnin pyhyiden kokemuksensa:

Me istutaan klovneina jossain tyhjällä torinpenkillä, ja me ollaan sellaset karjala takaisin-pellet, arvokkaat ja näitä kunniamitalimerkkejä kaulassa ja suomenlippu kädessä, ni sit siihen viereen pyrhältää pappi, joka paljastuu, et se on sotaveteraani, sit se kysyy, et mistäs tytöt on kotosin, sit me sanotaan et karjalasta, klovniäänellä, ja sit se pappi alkaa, tulppa irtoa suusta ja se alkaa selittää kaikki maholliset, koko elämätarinan selittää meille ja karjalatarinat ja sit se lopulta itkee se pappi ja me itketään vieressä ja sit lauletaan yhdessä. (Rämä 2015)

Rämä otti haastattelussa esille myös seuraavanlaisen kiinnostavan näkökulman ihmisen ja klovnin välisestä kohtaamisesta:

Hahmojen kautta alko syntymään se ajatus siitä, että mitä lähemmäs mä niinku pääsen tommosen nenän avulla, ni se alkaa se, et kuka tässä on se kloveni, se alkaa hämärtymään, tai kuka tässä on se esiintyjä. (Rämä 2015)

Kohdatessaan ihmiset aloittavat neuvottelun rajoista: Tässä menee minun rajani, tätä lähemmäksi et voi tulla. Usein kohtaammekin vain neuvottelualueella, rajojemme pinnoilla. Klovneria mahdollistaa kohtaamisen, jossa rajat hälvenevät. Syntyy syvällisempi kontakti, jossa kahden yksilön kohtaamisessa muodostuu enemmän kuin osiensa summa. Tällainen kohtaaminen on aineiston tulkintani mukaan pyhä kokemus. Usein siihen liittyy myös yllätyksellisyyden elementti. Itse ajattelen, että koska toista ei voi hallita ja kontrolloida, syvällinen kohtaaminen voi tapahtua ainoastaan

yllätyksenä. Klovnin kohtaamisen kokemukset voivat herättää syvää metafyyssistä pohdintaa:

Se on heränny mussa viime päivinä tässä kysymyksenä, et mikä se on se klovni toisessa, mikä se klovni on minussa, mitä se tarkoittaa? Tai et tavallaan sitä näkee vaan itsensä siinä toisessa. (Peltola 2015)

Hankamäki kirjoittaa dialogisuusteoksessaan dialogifilosofi Martin Buberista ja tämän suhteestaan mystiikkaan ja transsendenssiin. Buberin pääteokseen Minä-Sinä sisältyy transsendentaalinen ihmiskuva. Kohtaamme transsendenssin toisessa ihmisessä. *Toinen ihminen, Sinä, on meille arvoitus ja salaisuus, aivan kuten jumaluus on.* Buberin tarkoituksena on kuitenkin korostaa Sinän eli toisen ihmisen läheisyyttä, korostaa ennemminkin jumalallisena pidetyn inhimillistämistä kuin ihmisten jumalallistamista. Buberin filosofiassa ihmistä ei palvota humanismin tapaan korkeimpana ”jumalana”, eikä jumaluutta myöskään redusoida täysin ihmisyyteen tai käsitettä antropomorfisesti. (Hankamäki 2008, 50-51) Buberin mukaan yhteys Jumalaan todellistuu siten, että ihminen suhteessa toiseen ihmiseen ”realisoi” heidän läheisyydessään kokemaansa yhteyttä.

Ihminen voi tiedostaa ja tunnistaa itsessään mahdollisuuden sellaiseen kohtaamiseen, joka erottaa esineiden havaitsemiseen liittyvän suhtautumistapamme mahdollisimman erilleen siitä tavasta, jolla kohtaamme toisen ihmisen. (Hankamäki 2008, 51)

Buberin mukaan todellinen filosofia ja uskonnollisuus tulee ilmi panteistisessa oivalluksessa, että *jumaluus on läsnä kaikessa eksistenssissä.* Buber oli Mircea Eliaden tapaan kiinnostunut kansanperinteistä, kreikkalaisen antiikin myyteistä ja Kalevalasta. (Hankamäki 2008, 51-52)

Kaikella ihmisen toiminnalla on kosminen merkitys, jossa mikrotaso ja makrotaso kommunikoivat keskenään. Jumalan oivaltaminen eksistenssissä palauttaa harmonian hajanaiseen maailmaan ja helpottavaa pelastavan armon virtaa. (Hankamäki 2008, 52)

Se, mitä syvä kohtaaminen voi tuottaa ihmisessä, on rakkaus.

Kun uskaltaa mennä siihen kohtaamiseen toisen kanssa, niin siinä tavallaan, ehkä se on se rakkauden kokemus. Siis niin, mä en oo muistanu sanoa sanaa rakkaus, jonka mä koen, et se on pyhää, ja aina mikä on rakkaudesta, niin se on pyhää. (Peltola 2015)

Minun, ja siis klovninikin tarve ja riemu on ihmetellä. Tilanteiden, asioiden, ihmisten, sattumusten kokeminen ihmeellisinä on avaava ja avautuva tila, johon liittyy kiitollisuus, josta puhuinkin. Se riittää minulle, sillä tuo avautuminen on uskoakseni loputonta, ja alutonta, ja tuntuu täyttyvän jollakin, jota voisi kutsua rakkaudeksi ja iloksi. (Tapio 2015, jälkikäteen.)

Buberin mukaan rakkaus ei perustu erilaisuuteen vaan erillisyyteen. *Rakkaus on rakkautta Sinään koko hänen toiseudessaan* (Hankamäki 2008, 67).

Buberin *Minä–Sinä-yhteyteen* asettuminen on asettumista ”välitilaan” minä ja maailman välille, ja tällainen suhde on aktiivista osallistumista todellisuuden yhteiseen jakamiseen.

Rakkaudessa tärkeää eivät ole ihmissuhteiden osapuolet eivätkä muodolliset instituutiot vaan osapuolten välille viriävä jännite. Se sisältää sekä erottavia aineksia, jotka perustuvat persoonien erilaisuuteen, että pyrkimystä ykseyteen ja harmoniaan. (Hankamäki 2008, 68)

Kohtaamiseen liittyy luonnollisesti paljon eettisiä kysymyksiä liittyen muun muassa itsen ja toisen rajoihin. Marika Tuohimaa kirjoittaa artikkelissaan Emmanuel Levinas ja vastuu Toisesta (2001) dialogifilosofi Emmanuel Levinasista, jonka mukaan Toisen rakastaminen on olennaisesti vastuun tiedostamista: toisen hauraudesta ja kuolevaisuudesta tietoiseksi tulemista, ja toisesta huolehtimisesta. Levinasin mukaan ensimmäinen filosofia on etiikka, joka koskee Minän vastuullista suhdetta toiseen ihmiseen. Levinasin filosofia korostaa, että toinen on aina ulkopuolinen eli transsendentti Minän kokemukseen suhteutettuna. Rakkaus on avautumista Toisen toiseudelle, jossa Minä tulee tietoiseksi vastuustaan toisesta. (Tuohimaa 2001, 35-38)

Rämän näkökulma kohtaamisen vastuusta perustuu klovnin mielentilaan: *Klovnimielentila on tietoinen mielentila, jolloin esiintyjän etiikantaju on myös läsnä.* Klovnin sanomisien ja tekemisien tarkoituksien tulisi Rämän mukaan olla näkyviä. (Rämä 2011, 35)

Helpostihan klovnit on semmosia, et ne ottaa kontaktia, katsoo suoraan silmiin, tulee lähelle, puhuttelee, niin siinä koko ajan mun mielestä esiintyjänä on käytävä joku moraalinen keskustelu siitä, et mitä mä teen, miks mä teen. Koska se menee semmoselle alueelle, et mä en halua sorkkia toista, loukata häntä. Toisaalta mä haluan haastaa johonkin, ehdottaa jotain. (Rämä 2015)

Klovni on usein haastava ja provosoiva, normeja rikkova, ja se on myös nähdäkseni klovnin tehtävä. Kuinka kohdata toinen kunnioittavasti, mutta varomatta? Tämä vaatii herkkyyttä ja kuuntelemista, sekä toisen kunnioittamista sellaisena kuin hän on, kuten Rämä mainitsi haastattelussa. Peltolan mukaan herääminen tai havahtuminen on arvokasta itsessään.

Ei se aina tuu välttämättä sen positiivisen kautta. Mun tulee mieleen myös, et on se traaginen klovni tai semmonen joku ilkeä klovni tai mitä tahansa, et tavallaan kunhan se herättää tai saa ihmisen jotenkin havahtumaan johonkin sellaseen, mistä sei oo tietonen itsessään, niin se on aina tavallaan positiivista, tai näin mä uskon. (Peltola 2015)

Oman tilan suojeleminen on yhtä lailla tärkeää kohtaamistilanteissa, ja Rämä näkee tämän pyhänä asiana. Ei:n sanominen ei ole helppoa, mutta ilman sitä kohtaaminen voi muodostua väkivaltaiseksi, tai toisaalta kohtaaminen voi jäädä varovaiselle ja pinnalliselle tasolle. Klovni ei voi aina odottaa katukohtaamisissa ihmisten osaavan sanoa ei, siksi herkkyys tulkita toista nonverbaalisesti on tärkeää.

Mun mielestä toikin liittyy pyhyyteen, et sitten pystyy myös tekemään jotain rajanvetoja sen oman tilansa kanssa, että mä myös teen stopin siinä kohtaa kun mä tunnen, että mua kohtaan mennään jonkun mun rajan yli. Ja sama toisin päin, että joku voi sanoa, että ei en halua. (Rämä 2015)

Klovnin hahmoon kuuluu Toiseus, ulkopuolisuus ja erilaisuus, klovnin on liminaalitalan hahmo. Siksi klovnerian kautta ihmisten kohtaamisessa klovnilla on hyvät edellytykset kohdata ihmisiä *avoimina ja määrittelemättöminä*, kuten Tapio asian ilmaisi. Levinasin mukaan *Toinen ihminen on puhdas aukko Minän maailmassa* (Tuohimaa 2001, 36). Rämä kertoi, että klovnin kautta hän pystyy paremmin kuin siviilissä kohtaamaan *erilaisen maailmankuvan omaavia ihmisiä ja asioita*. Martin Buberin mukaan *meidän täytyy ensin tunnistaa toinen ihminen toiseksi, ennen kuin voimme tunnistaa, millä erityisellä tavalla hän on toinen: erilainen*. (Hankamäki 2008, 65)

Se, mikä näissä kohtaamisissa vaikutti tuovan pyhän tuntua tai *ihmeen kokemuksen*, on jonkinlainen hetken vuorovaikutuksessa tapahtuva muutos. Kun *niikkeestä tilanteesta yhtäkkiä aukeekin joku kontakti siihen väliin* (Tapio 2015). Muutos voi olla tilanteessa, omassa itsessä tai toisessa tapahtuva. Muutos voi olla havahtumista, heräämistä, tietoiseksi tulemistä, avautumista. Peltola puhuu *taajuuksista*:

Mä oon tehny kadulla klovneriaa, niin siinä mä oon mielestäni saanu niitä kokemuksia siitä, et joku alkaa havahtua ja se alkaa aukee jotenkin sen takia, et se näkee sut klovnina, niin jotenkin se menee jollekin eri taajuudelle itsessään ja se alkaa puhuu jotain yllättävää itselleenkin tai vaan olemaan vaan avoin, niin mä koen et se on jotenkin pyhää. (Peltola 2015)

Rämä kuvaili erään klovnin pyhyden kokemuksensa, joka tapahtui kadulla ja jossa tapahtui yllättävä muutos. Rämä oli ilahtunut siitä, että tällainen kohtaaminen on mahdollista kadulla julkisessa tilassa. Osallistujaa ei oltu pakotettu kohtaamiseen eikä hän myöskään ollut ostanut lippua esitykseen.

Mä olin kadulla toi isonenäklovnin, niin mä nään sieltä niinku pikkasen mun kengänkärkiä, muuten mä meen täysin kuulokuvan perusteella ja sillä et mä tunnustelen asioita. Mikä on autuas esiintymisen tila, ja jos ne silmät on ollut klovnille

siihen asti se tärkein niin mä ajattelin et mun on pakko kokeilla sitä ja tuoda joku hahmo et mä poistan sen aistin siltä, ja mietin et mitä sitten tapahtuu sille esiintymiselle ja omalle olotilalle. No sit siin kävi niin et mä olin viimeks oon ollu Joensuun torille, tuln siihen torille ja ensimmäisenä mä kuulen et joku huutaa siin mun vierellä et Mitä vittuua [ääntään muuttaen], et vittu, tää on ku mun pahimmast painajaisesta, vittu, joku möreä-ääninen mieshenkilö ja aika silleen vihamielisesti, sit mä olin silleen et nyt on hyvä vastaanotto, nyt pukkaa hahmoo kuule torille, no sit mä ajattelin et mä kuitenkin kokeilen, mä lähestyin sitä, sit mä aloin pikkuhiljaa näkemään sielt mun pienestä kolosesta maiharit, ne semmoset maastohousut, pilottitakki, sormukset tässä näin ja tatuointeja kauheesti, sätkä kädessä, et okei, siis eihän siellä uusnatseja enää siinä määrin ole mitä on joskus männä yheksäkytluvulla ollu, mut kyl tää niinku aika selvästi oli sellasen raffimman maailmankuvan omaavan ihmisen edustaja, sit se sattu sanoo sen uudestaan et Mitä vittuua, ja mä aattelin et mä vaan lähestyn ja lähestyn ja sit mä oon lopulta jo ihan lähellä sitä ihmistä ja sit sei enää sano mitään vaan se jotenkin vaan ehkä naureskelee, ja sit mä nopeesti nappaan sitä kaulasta kiinni ja me halataan hetken aikaa, ja se menee ihan hämilleen ja sitten, tai enhän mä tiedä, mut mul on sellanen olo et se menee vähän hämilleen. Sit me siin vähän aikaa halaillaan. Sit mä päästän irti ja mä katon, tai kuuntelen et mitä tapahtuu ja sit se vaan silleen ålraid, ja sit se lähti vissiin pois. (Rämä 2015)

Erityinen paikka kokea muutoksia ja yllättäviä käännteitä kohtaamisissa on sairaala. Sairaalaklovnit käyvät lasten- ja nuortensairaaloissa tapaamassa potilaita. Tapio kuvaa sairaalaklovnierian tarkoitusta seuraavanlaisesti: *Kyl sitä haluaa et se mieliala kohenee, et siin on selkee funktio*. Tapio kuvailee sairaalan olosuhteita seuraavanlaisesti: *Siel on nää elämän ääripäät läsnä, elämän kipeys, pysymättömyys, sairaus, kipu, huoli, mut sit myös helpotus, toivo, lämpö, rakkaus*. Sekä Tapio että Rämä tekevät sairaalaklovnieriaa, ja kuvailivat sairaalaklovnierian asetelmaa sosiaalisesti vapaammaksi tilanteeksi. Tapion mukaan jo ajatus, että eihän lapsi tai nuori saa olla sairas, vie kohtaamisen yli normeista ja käsityksistä siitä, *miten asioiden pitäisi olla*. Kohtaamisesta tulee suurempaa.

Se, et mä oon semmonen punanenänen hahmo siellä lasten edessä, ja aikuisten ja hoitohenkilökunnan edessä, se vie meidät

salamannopeesti semmoselle tietylle tasolle, et me voidaan väistää ne muodollisuudet ja kohteliaisuudet ja vieraskoreudet, ja olla paljon suoremmin toistemme kanssa. (Rämä 2015)

Pia Tapio kuvasi erään sairaalassa tapahtuneen klovnin pyhyiden kokemuksensa, joka tapahtui kohtaamisessa saattohoidossa olevan lapsen kanssa.

Me oltiin siel huoneessa kerran, kun oli jo tosiaan tää saattohoitotilanne, niin mä en tiedä voiko, kutsunko mä sitä pyhydeksi, siinä oli valmiina vanhemmat ja hoitajat siinä lapsen ympärillä, joka oli vielä siis elossa, nukkui, ja me tultiin siihen ja äärimmäisen herkästi. Koska se on uskomaton tilanne, ne on halunneet meidät sinne, mut me tiedetään, et siin on koko ajan potentiaalisesti se vaihtoehto, et jotain voi mennä vikaan. Tai ei haluais tehdä mitään mikä rikkois mitään, ja sit kuitenkin ku meidät on pyydetty sinne, niin ei oo muuta vaihtoehtoa kuin ylittää se ja ottaa se riski ja mennä siihen tilanteeseen ja luottaa siihen. Niin siinä synty semmonen et me ehkä tehtiin juuri oikeat asiat oikeaan aikaan, pieniä asioita, ehkä jotkut muutama sanat, ehkä joku laulu. Mut siinä tapahtu sellasta, hoitajat, vanhemmat ja me jotenkin naurettiin yhdessä, ja samalla siinä oli kyneleitä, et me samanaikaisesti juhlittiin sen pienen lapsen lyhyttä elämää ja samanaikaisesti luovuttiin siitä. Ja mä sit jotenkin siinä antautumisessa siihen tilanteeseen, luottamisessa siihen, niin siinä oli ehkä jotain pyhää. (Tapio 2015)

Klovnerian henkilökohtaisuus ja hyväksyvä läsnäolo Klovneriaan liittyy vahvasti oman itsen kohtaaminen. Näyttelijä, tutkija Riku Korhonen, joka työskentelee suomalaisessa klovniryhmässä nimeltään RedNoseClub, tutki lisensiaatin työssään Fokus: näyttelijöiden kokemuksia keskittymisestä (2013) nykyklovneriaa keskittymisen näkökulmasta. Korhonen kirjoittaa klovnin henkilökohtaisuudesta, ja siitä, että klovnin ei voi tulla lavalla muuksi, kuin mitä häntä esittävä näyttelijä on. Korhonen käyttää mielenkiintoista metaforaa volyyminappulasta: *Näyttelijän täytyy vain löytää itsestään rakastettavalla tavalla omien virheidensä ja heikkouksiensa volyyminappula ja alkaa kääntämään sitä pikkuhiljaa rohkeasti suuremmalle.* (Korhonen 2013, 119) Jokaisella on oma ja omanlaisensa klovnin. Tapio tiivistää asian mielestäni klovnerian ytimen hyvin seuraavaan lauseeseen: *tavallaan se on vielä suoremmin sitten itsestä, ja on käytettävä*

niitä omia, ei oo mitään muuta (Tapio 2015). Klovni joutuu kohtaamaan omat heikot kohtansa: *luottaako, yrittääkö liikaa, yrittääkö miellyttää, uskaltaako heittäytyä siinä tilanteessa, uskaltaako leikkiä, pelaako varman päälle, uskaltaako jäädä siihen floppiin?* (Tapio 2015). Koska klovni on ´sinä itse´ ja koska klovneria syntyy esiintyjän henkilökohtaisista heikkouksista, klovneria on mahdollisuus kohdata pahimmat pelkonsa ja epävarmuutensa ja ylittää ne.

Jotenkin itsen ylittämisesä on jotain sellasta pyhää. Mut sä et ylitä itsees ajattelemalla et mä haluun olla pyhä (Tapio 2015)

Nii ehkä se hyppykin on se, minkä kokee pyhäks, et uskaltaa hypätä. Niinku jotenkin omien rajotusten ulkopuolelle, ja tulla joksikin muuksi. Sit huomata, et periaattees mä oonki se, mä oon myös siellä. (Peltola 2015)

Tapio kertoi pyhyiden kokemuksensa klovnina esiintymistilanteessa, jossa hän otti epäonnistumisen riskin, ”hyppäsi” ja ylitti itsensä.

Siin tapahtu jotain sellasta, et jotain purkautu. Siinä oli muutenkin semmonen hyvä tunnelma et ei voi sitä sanoo, ja ois se voinu jäykistyäkin se tilanne, ja kun oli aikuisia, mä olin tottunu tekee aika paljon lapsille ja täs oli aikuisia ja vieraalla kielellä. Siin oli niin paljon sitä riskin elementtiä, et sitä tuli sellanen irtipäästämisen kokemus monella tavalla ja oli semmonen uskomaton vapauden tunne. Siinä tuli sellane olo et mä en voi, ku sitä ei voi suunnitella, et mä en mitenkään tämmöstä tilannetta voi vaan kontrolloida ja tehdä jotain hienoja, suunnitella tekevänäni jotain hienoja juttuja, et siinä tapahtu semmonen et jotain vaan virtas, ja sen jälkeen oli vaan kauheen nöyrä ja kiitollinen olo. (Tapio 2015)

Tapion ylitti itsensä ja pystyi päästämään irti, ja tästä seurasi vapauden tunne, virtaava olo ja kiitollisuus. Tämä on mielestäni tunnistettava esiintyjän pyhyiden kokemuksen ”rakenne”. Klovneriassa tällaisia riskin ottamisen tilaisuuksia tulee eteen melko usein, joten klovneriasta voisi sanoa, että se on otollinen taiteenlaji pyhyiden kokemusten syntymiselle.

Klovnin pyhä kokemus on usein yksinkertaisimmillaan se, kun klovnille nauretaan. Klovnin naurettavuus on esiintyjän omaa naurettavuutta, sitä mitä

yleensä peittelemme ja häpeämme. Jos ihmiset nauravat epäonnistumisillemme, normaalisti tietysti nolostumme ja jopa loukkaannumme. Klovnina vaikutus kääntyy kuitenkin pääläelleen.

Ja ehkä sit pyhyys tulee siitä, mä oon ainaki kokenu sen tosi eheyttävänä ja parantavana, kun on ollu paljon semmosia häpeämekanismeja, ja ne onki mun klovnia, jota mä oon hävenny, sit sille nauretaankin ja se tavallaan parantaa sen, et se typeryyys ja se kaikki onki tavallaan hyvää (Peltola 2015)

Klovnin pyhyiden kokemus on itsen hyväksynnän kokemus. Kaikista naurettavimmat puolet esiintyjässä muuttuvatkin voimavaraksi ja klovnerian polttoaineeksi.

Mut ehkä myös semmosta oman jonku olemuksen hyväksyntää, ni must tuntuu et klovneria on vähän auttanu siinä. Tai myös sen rikastuttamista, et saa olla kaoottinen, saa jotenkin yhdistellä asioita oudosti, tai piirtää kummallisia juttuja, tai jotenkin ajatella hassuja maailmoja. (Peltola 2015)

Peltola mainitsi useaan otteeseen haastattelun aikana siitä, kuinka hän kokee klovnin olemuksen jopa vahvemmin omaksi todeksi olemukseeseen.

Se klovní tuntuu melkein todellisemmalta, enemmän se, mitä on joka hetkessä. (Peltola 2015)

Oman itsen kokonaisvaltainen hyväksyminen vahvistaa oman äänen kuuntelemista, ja siihen luottamista. Klovneria on voimaannuttavaa.

Mutta ehkä luottamus pyhyyteen on tullu sitä kautta, et on niin monta kertaa tehny sen kuitenkin. Uskaltaa kuunnella sen oman äänen, nii sitten siitä tulee, et tää on oikein, et on nähny et elämä kantaa. (Peltola 2015)

Oman itsen hyväksyntä on myös uskallusta ja kykyä olla läsnä. Klovneria on hetken taidetta, tyhjän lavan taidetta. Pyhyys klovneriassa on Peltolalle läsnäoloa ja nykyhetkeä. Sekä Tapio että Peltola puhuivat haastattelussa suostumisesta ja hyväksymisestä. Väittäisin, että klovneria kehittää ihmisessä

hyväksyvää läsnäoloa, sellaista läsnäoloa, joka ei arvota tai kritisoi vaan hyväksyy sen mikä on.

Se auttaa siinä suostumisessa, että huomaa ja suostuu kattoon mitä ites tapahtuu, et ei yritä kieltää sitä tai yritä työntää syrjään sitä, mikä on, et ai ei mun tältä pitänykkään tuntua täs tilanteessa, vaan et okei, nyt nolottaa, tai että sit välillä siitä syntyy jotain yllättävää ja hauskaa, varsinkin ku kommunikoi kaverin kanssa. (Tapio 2015)

Tuntuu, että jotta sä voit olla auki sille ilolle ja rakkaudelle, sun on pakko olla auki jollain tavalla myös sille kärsimykselle. Et se just tavallaan, et jos yrittää luoda vaan hauskuutta, niin ei siit tuu hauskaa, koska sä et oo silloin kokonaisena läsnä, vaan sä yrität plokata itsestäs jotain ja sä et oo läsnä ollenkaan. Et jos tavallaan on paljon sellasta niinku mielellä luotua, 'minä olen hyvä, minä yritän tehdä parhaani, minä rakastan kaikkia', niin se ei oo välttämättä ollenkaan se, miltä susta oikeesti tuntuu. (Peltola 2015)

Mircea Eliade kirjoittaa pyhän terapeuttisesta ulottuvuudesta. Eliaden mukaan mytologinen kuvasto ja hahmot [kuten klovni] ovat huomattavan samankaltaisia kuin ihmisen tiedostamattoman sisältö ja rakenne, jotka nousevat *ammoisista eksistentiaalisista tilanteista, erityisesti kriittisistä tilanteista*. Tiedostamattomalla on siksi Eliaden mukaan uskonnollinen väriyty, ja eksistentiaalinen kriisi on pohjimmiltaan uskonnollinen kriisi, sillä arkaaisella kulttuurin tasolla *oleminen* on sama asia kuin *sakraali*. Eliaden mukaan uskonto on eksistentiaalisen kriisin *esikuvallinen ratkaisu*, joka *antaa ihmiselle mahdollisuuden ylittää oma henkilökohtainen tilansa ja löytää pääsy henkien maailmaan*. (Eliade 2003, 229-230) Klovni voi siis oman itsen tiedostamattoman puolen kohtaamisen kautta nousta *henkien maailmaan*, toisin sanoen kokea jotain pyhää. Pyhän toimituksen, jonka tutkijana rinnastan klovnina esiintymiseen, terapeuttinen tarkoitus on primitiivisellä tasolla syntyä symbolisesti uudelleen. (Eliade 2003, 105)

Parantamisrituaali näyttää perustuvan seuraavaan käsitykseen: elämää ei voida korjata vaan vain luoda uudestaan toistamalla symbolisesti kosmogonia, maailman syntyminen,

sillä kosmogonia on kaiken luomisen esikuvallinen malli. (Eliade 2003, 105)

*Kosmogoniassa ja paluussa ajan alkuun on Eliaden mukaan pyhän janosta ja olemisen kaipuusta. Eksistentiaalisella tasolla tämä tarkoittaa, että ihmisellä on täysi mahdollisuus aloittaa elämä uudelleen. (Eliade 2013, 115) Mielestäni tämä on klovnerian itsensä kohtaamisen rituaalinen voimaannuttava puoli ja ”pyhä tehtävä”. Korhonen kirjoittaa klovnin tehtävästä, että *klovniksi ryhtyminen on näyttelijän valinta totuudellisen teatterin löytämiseksi*, ja että teatteri on yhtä kuin tekijänsä persoonina ja yksilöinä: *Uskon siksi, että klovneria auttaa meitä tulemaan lähemmäksi sitä näyttelijää ja ihmistä, joka todella olemme.* (Korhonen 2013, 119) Klovnerialla on todellisia vaikutuksia.*

Klovnin tajunnantila

Tässä alaluvussa käsittelen klovnin tajunnantilaa, ja sen suhdetta klovnin pyhyden kokemuksiin. Kuten aiemmin on käsitelty, klovnina oleminen on eräänlainen mielentila, toisin sanoen tajunnantila. Jokainen klovnin uppoaa tähän tajunnantilaan, Tapion sanoin *virittäytyy tietynlaiseen olemiseen* omalla tavallaan, mutta useilla on rituaaleja, vähintäänkin punaisen nenän laittaminen päähän. Olen kokenut, että klovnin syntymä eli klovnihahmon luominen on eräänlainen initiaatio. Esiintyjä vihitään näin klovnerian saloihin. Hän saa uuden nimen, uudet vaatteet ja hänen tajunnantilansa kokee muutoksen. Klovnin tajunnantila on perustaltaan ihmettelevä, utelias ja avoin. Mitä sitten klovnin tajunnassa tapahtuu, kun klovnin kokee pyhyttä? Olen löytänyt tutkimukseni kautta ja oman kokemukseni siivittämänä paljon yhteyksiä klovnin pyhyden kokemuksen yhteyksistä meditaatioon ja flow-kokemukseen.

Jos mä vertaan sitä kokemusta, kun mä vaikka meditoin, ja mä oon läsnä mun kokemuksessa, niin jos mä täysin rentoudun ja uppoudun siihen kokemukseen, enkä kiellä siitä mitään, ja oon keskittynyt ja tietonen mun kokemuksesta, mut silti annan ikään kuin mennä, niin tuntuu et siihen tulisi jotain enemmän kuin

minä tai minun. Niin niitä yhdistää se, flowta ja pyhyttä, tai et kyl ne on voimakkaasti mulle ehkä sama asia. (Tapiro 2015)

Ensin käsittelen klovnin rituaaleja, jotka virittävät klovnin vastaanottamaan pyhyden läsnäoloa. Klovnin rituaalien tarkoitus voidaan nähdä arkaaisen maailman ja tilan järjestämisen kautta. Klovnille pyhä paikka ja rakennus on hän itse, hänen psykofyysinen olemuksensa, jonka hän järjestää ja ”pyhittää” rituaalin kautta. Hän asettuu keskustaansa maan ja taivaan väliin, jotta voisi sitten liikkua näiden polariteettien välillä ”ylisissä” ja ”alisissa” todellisuuksissa. Kenties hänen sielunsa lähtee jossain vaiheessa lentoon kosmisiin ulottuvuuksiin.

Rämä kirjoittaa opinnäytetyössään omista rituaaleistaan, eli *aktivoitumisesta klovnimielen tilaan*. Rämän rituaaleihin kuuluvat esimerkiksi nenän asettaminen paikoilleen, klovnivaatteiden vaihtaminen ja keskittyminen. *Pienikin rituaali, esimerkiksi se miten asetan nenän paikoilleen, mitä harjoittelen ja ajattelen sen toiminnon aikana, saa ison merkityksen, jolloin keskittymiseni asian äärellä on vahvempaa*. Rämä on havainnut rituaalit tärkeiksi oman työnsä kannalta. Rituaalin kautta on myös hyvä palata takaisin klovnimielen tilasta ”arkimielen tilaan”. Rämä kokee palaavansa klovnimielen tilasta *uuden ymmärryksen kanssa, muuttuneena, aina jonkin uuden tiedon tai kokemuksen omaavana*. (Rämä 2011, 25-26) Tämä on yksi rituaalin merkityksistä.

Korhonen kertoo lisensiaatin työssään klovnihahmonsa syntymisestä tai ”synnytyksestä”, jota aiemmin vertasin arkaaiseen initiaatio-riittiin. Korhonen koki klovnihahmon syntymisen hyvin erilaiseksi kuin hahmojen syntymisen psykologisessa draamassa. Korhonen koki klovnihahmonsa syntymän *erityisellä ja lempeällä tavalla väkivaltaiseksi tapahtumaksi*. Tapahtuma oli hänelle vieroitushoitoa entisistä esiintymisen tavoista ja maneerisista selviytymiskeinoista. Tapahtuma aiheutti Korhoselle sokkiefektin: *Klovnihahmoni nimittäin syntyi silmänräpäyksessä; avatessani silmäni jouduin yhtäkkiä täysin toiseen todellisuuteen ja välittömästi tekemisiin*

klovnina olemiseen sisältyvän kaksoistietoisuuden kanssa. Korhonen kirjoittaa, että kaksoistietoisuus vaatii omien henkilökohtaisten tunteiden ja tuntemusten tunnistamista ja hyväksymistä sekä niiden salamannopeaa liittämistä osaksi sääntöjen mukaista näyttämötoimintaa. (Korhonen 2013, 95-97) Tapio kuvasi haastattelussa klovnin pyhyiden kokemusta, että *se on kokemuksena sellanen, et mä en kontrolloi mut silti mä oon tietonen.* (Tapio 2015) Klovnin todellisuus on siis täysin toinen, mutta esiintyjä ei kadota kuitenkaan tietoisuuttaan ”tästä” todellisuudesta.

Myös flow-kokemukseen kuuluu kontrollista irti päästäminen ja samanaikainen tietoisuus. Sana *flow* tuli haastatteluissa esille ainoastaan Pia Tapion haastattelussa, mutta Rämän paljon käyttämä sana *keskittyminen* liittyy myös flow-kokemukseen oleellisesti. Englanninkielinen sana *flow* tarkoittaa suomeksi virtaamista tai virtausta. Tapio kuvailee pyhyiden kokemusta *virtauksena*. Virtaus edellyttää esteiden poistumista ja virran vietäväksi antautumista, takertumattomuutta.

Pyhyys voi olla sit semmosta et se on jotain, joskus on semmonen kokemus et jotain on tiivistyny, mut silti se virtaa ja on auki.
(Tapio 2015)

...Siinä tapahtu semmonen, et jotain vaan virtas, ja sen jälkeen oli vaan kauheen nöyrä ja kiitollinen olo. (Tapio 2015)

Et se flow, siin on jotain sellasta et siin tilanteessa ne kaikkien kohdalla ne vastustukset murtuu, ja se on sellanen, ne impulssit kulkee esteettömästi ja niihin vastataan ja siihen antaudutaan.
(Tapio 2015)

Tutkija Mihaly Csikszentmihalyi Chicagon yliopistosta on tutkinut flow:ta vuosikymmeniä, ja kirjoittaa siitä kirjassaan *Flow –The Psychology of Optimal Experience* (1990). Tutkimuksissa tutkittavat kuvailivat flow-kokemusta muun muassa seuraavanlaisesti: *It was like floating, I was carried on by the flow* (Csikszentmihalyi 1990, 40). Optimaalinen kokemus, flow on tila jossa ihminen on niin uppoutunut tekemiseensä, että millään muulla ei ole väliä.

Flow-tilassa ihminen imeytyy osaksi tekemistään niin, että tekemisestä tulee spontaania ja melkein automaattista. Ihminen lakkaa olemasta tietoinen itsestään toiminnastaan erillisenä subjektina. Tietoisuuden tasolla optimaalinen kokemus on Csikszentmihalyin mukaan tietoisuuden järjestäytyneisyyttä. Psykkinen energia tai huomio on suunnattu ja keskittynyt täysin päämäärään. (Csikszentmihalyi 1990, 4-6, 54)

Niin kyl se [pyhyiden kokemus] syntyy hyvin paljon siitä keskittymisestä. (Rämä 2015).

Csikszentmihalyi näkee leikin, taiteen, rituaalin ja urheilun hyvinä esimerkkeinä aktiviteeteista, joiden rakenne jo itsessään auttaa osallistujia saavuttamaan flow-tilan. (Csikszentmihalyi 1990, 72)

Miming and acting makes us feel as though we are more than what we actually are through fantasy, pretence and disguise. --- They stretch the limits of ordinary experience. (Csikszentmihalyi 1990, 73)

Csikszentmihalyin mukaan uskonto on vanhin ja kunnianhimoisin pyrkimys luoda järjestystä tietoisuuteen: *Many of the optimal experiences have taken place in the context of religious rituals.* (Csikszentmihalyi 1990, 76) Hänen mukaansa se yksinkertainen totuus, että kyky kontrolloida tietoisuutta määrittää ihmiselämän laadun on tunnettu niin pitkään kuin ihmisiä on ollut olemassa. Antiikin aika, kristilliset luostarit, psykoanalyysi, jooga, taoismi, zen-varitaatit buddhalaisuudesta pyrkivät vapauttamaan tietoisuuden deterministisiltä ulkomaailman biologisilta tai sosiaalisilta vaikutuksilta. Pyrkimys on toisaalta vapauttaa sisäinen elämä kaaoksen uhalta, toisaalta biologisten tarpeiden jäykältä ehdollistamiselta, ja tämän seurauksena ihminen voi vapautua sosiaalisesta kontrollista. (Csikszentmihalyi 1990, 20)

Tapion mukaan klovneria on keino, jonka avulla jotain saadaan virtaamaan (Tapio 2015). Onko siis niin, että klovnina ihminen on alttiimpi pyhyiden kokemuksille? Klovnihahmo on mielestäni juuri tällainen edellisessä

kappaleessa kuvattu hahmo, joka on vastaanottavainen flow-kokemukselle. Klovni on vapaa sosiaalisen ympäristön pyrkimyksestä hallita palkintojen ja rangaistusten kautta. Biologisten tarpeiden, vaistonvaraisten viettien hallitsemisesta voidaan ehkä primitiivisen ilveilijän kohdalla olla montaa mieltä, mutta uskon, että klovnin rietastelevassa hahmossa ei alun perin ole ollut kyse viettien vietävänä olemisesta. Pohjaan tämän näkökantani ohjaaja, esitystaiteilija Jani-Petteri Olkkosen kanssa käytyyn keskusteluun (2015), jossa Olkkonen puhui ortodoksien pyhien hullujen traditiosta sekä buddhalaisista munkeista. Nämä pyhät hullut rietastelivat nimenomaan vapauden osoituksena, osoituksena siitä, etteivät harjoittaneet kieltäytymistä sen takia, että olisivat paenneet himojensa pakonomaisuutta. Klovnin rooli yhteisössä on sijaistoimijan rooli. Klovni rietastelee, mässäilee ja rikkoo tabuja sen takia, että muut yhteisön jäsenet eivät voi näin tehdä. Klovnin tila voisi ideaalisella tasolla olla vapautumista kaikista kahleista ja jatkuvaa flow-tilaa.

Flow-kokemus tuottaa usein kokemuksen transsendenssistä.

Loss of self-consciousness can lead to self-transcendence, to a feeling that the boundaries of our being have been pushed forward. This feeling is not just a fancy of the imagination, but is based on a concrete experience with some Other, and interaction that produces a rare sense of unity with these usually foreign entities. (Csikszentmihalyi 1990, 64)

Csikszentmihalyin mukaan tietoisuudessa ei ole kyse mysteerisestä prosessista, vaan tietoisuus on seurausta biologisista prosesseista. Csikszentmihalyin mukaan mystiset kokemukset ja spirituaalisuus ovat itsepetosta ja ylivastaanottavaisen mielen tuotosta. (Csikszentmihalyi 1990, 23-24) Flow-teoriaa kohtaan on mielestäni aiheellisesti esitetty sellaista kritiikkiä, että teoria on esimerkki länsimaisesta optimaalisen kokemuksen metsästämisestä, jossa keskitytään muuttamaan objektiivisia olosuhteita ja korostetaan taitoja haasteiden kohtaamisessa. Csikszentmihalyi vastaa kritiikkiin väittämällä, että itämainen tapa ei taas huomioi objektiivisia

olosuhteita ollenkaan vaan keskittyy ainoastaan todellisuuden transsendentaalisuuteen. (Csikszentmihalyi 1990, 150) Klovnien pyhyiden kokemuksia käsitellessä on mahdotonta ajatella, että pyhyiden kokemus tyhjentyisi tähän omasta mielestäni yllirationaaliseen optimaalisen kokemuksen käsitteeseen. Kaiken lisäksi flow-teoria unohtaa rakkauden.

Nyt ku mä puhun pyhydestä, niin kyllä mulle tulee sellanen voimakas lämmön, rakkauden kokemus, semmosen epätavallista rakkauden kokeminen, joka liittyy myös flowhun tietyllä tavalla, koska siinä ei takerruta siihen, et minä ja mun idea, tai sinä oot siinä ja nuo tuossa. (Tapio 2015)

Esimerkki itämaisestä pyrkimyksestä mielen kontrolliin ja pyhyiden kokemukseen on meditaatio. Rämän opinnäytetyö keskittyy klovnimeditaation klovnimielentilan ilmentymänä. Klovnimeditaatio koostuu jatkuvasta ihmettelyn ja pysähtymisen syklistä. (Rämä 2011, 23) Haastattelussa Rämä puhui tajunneensa, että varsinkin julkisissa tiloissa klovnieria on ihan sama ku mitä meditaatio on. (Rämä 2015)

Mä voin tavallaan kaiken aikaa jos klovnina menee tunninkin tuolla kadulla, ni mä voin ihan hyvin ajatella sen semmosen pitkänä meditaationa. Ilman mitään taas kerran sen kummempaa mystisyyttä, tai se ehkä vaan helpottaa sitä ajattelemista et tää on vaan tämmönen harjoitus ja sit samalla siin tapahtuu esiintymistä. (Rämä 2015)

Opinnäytetyössään Rämä analysoi klovnimeditaation eri vaihteita ja nimeää hämmennyksen ja pysähdysten ensimmäisiksi vaiheiksi, vaiheiksi jolloin hän alkaa tulla tietoisiksi hälystä sisällään. Rämä kirjoittaa ei-ymmärryksestä klovnimeditaation oleellisena osana.

Ei-ymmärrys antaa tilaa ja aikaa. Ei-ymmärrys on hämmennyksen ja pysähtymisen laatu. Se on laatu pakonomaista järkeilyä vastaan, johon helposti turvautuu kun ei kestä epävarmuutta, jota lietsovat mielessä vilisevät ajatukset. Se on laatu käsitellä omaa keho- ja mielitietoisuuttaan. Ei-ymmärrys korostaa haastetta päästä irti kaiken kontrolloimisesta ja vapauttaa tilaa kokemuksen

kuuntelemiselle ja antautumiselle. (Rämä 2011, 15)

Syvän meditaation tilaa kuvaillaan usein samoin ilmauksin kuin flow-tilaa. Meditaatio voikin olla flow-kokemus ja toisin päin, ja tällaisen kokemuksen haastatellut kokivat pyhänä. Yhteisiksi tekijöiksi virtaamisen lisäksi muodostui keskittyminen, tietoinen läsnäolo, rakkauden kokemus, jonkinlainen minuuden tai persoonan rajojen hälveneminen, ja kokemus jostain suuremmasta.

Ikään kuin jotain minua suurempaa tulisi siihen, joka on kokemus sellasesta mun arkimielen ulottumattomista, mä tuun kosketuksiin semmosen ulottuvuuden kanssa, jonka kanssa mä en oo normaalisti arkikokemuksessa kosketuksissa. Joku ehkä semmonen syvyys-ulottuvuus, avoimuus-ulottuvuus, korkeus-syvyys tulee, on läsnä, auki, se on ehkä semmonen ihmetyksen tila. (Tapio 2015)

Tämä ihmetyksen tila on klovnin asenne elämää kohtaa. Klovni on valmis ottamaan vastaan yllätyksiä, klovni ei odota jotain tiettyä tapahtuvaksi, klovni näkee kaiken aina ensimmäistä kertaa. Klovni on lähtökohtaisesti kaikelle avoin olento –ei vähiten pyhyydelle.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuskysymykseni oli, millaisena pyhyiden kokemus ilmenee ihmisen tietoisuudessa, kun hän on klovnina. Tutkimukseni on osoittanut, että klovniiden pyhyiden kokemukset ovat erittäin monitasoisia. Tutkijana olen yllättynyt kokemusten rikkaudesta ja näkökulmien laajuudesta. Olen löytänyt kokemuksista monenlaisia pyhän ilmentymiä, mysteerisiä ja primitiivisiä.

Haastattelemani klovnit kertoivat muun muassa erityisistä, ohimenevistä hetkistä, jolloin he kokivat klovnin hahmossa jollakin tavalla pyhän kosketuksen. Kokemukset syntyivät esimerkiksi itsensä voittamisen tilanteissa, joissa klovni päästi irti kontrollista ja heittäytyi tuntemattomaan. Jaottelen nämä kokemukset kuuluvaksi tajunnantilallisiin muutoksiin, joita voi verrata myös esimerkiksi meditatiivisiin tiloihin tai flow-kokemukseen.

Aineistosta nousi esille klovnin yhteisöllinen rooli ja tehtävä. Klovnina olemisen voi olla pyhä kokemus itsessään. Klovnin tehtävä ja asema sosiaalisesti, kulttuurisesti ja henkisesti voidaan nähdä pyhänä. Klovni toimii sijaistoimijana ja yhteisön jännitteiden purkajana. Klovni herättelee ihmisiä ja tuo tärkeää muutosta ympärilleen, sekä toisille että myöskin itselleen. Klovnin pyhyiden kokemus liittyy myös itsensä hyväksymiseen. Klovnerian kautta ihminen oppii hyväksymään ja jopa nauttimaan heikkouksistaan. Näille heikkouksille nauraminen on voimaannuttavuudessaan lahja ja pyhän kosketus.

Klovneria on kohtaamisen ja kontaktin taidemuoto, ja kohtaamiset tapahtuvat usein ennalta-arvaamattomissa olosuhteissa kuten kadulla. Toista, erillisyydessään saavuttamatonta kohti kurottautuminen synnytti paljon klovnin pyhyiden kokemuksia. Klovnimielentilan avoimuus ja tuomitsemattomuus mahdollistaa todellisen kohtaamisen syntyminen yllättävissä tilanteissa. Kaiken lisäksi kohtaamisella on usein transformatiivisia vaikutuksia.

Ensimmäinen huomioni on, että klovnin pyhyden kokemus ei monissa tapauksissa eroa ihmisen pyhyden kokemuksista muissa tilanteissa tai rooleissa. Klovnihahmon arkaainen yhteisön kannalta tärkeä rooli tuo klovneriaan kuitenkin erityistä pyhyden ulottuvuutta, joka liittyy nähdäkseni klovnin liminaalitalan hahmona. Klovnihahmon aseman ja merkityksen vaikutusta pyhyden kokemukseen ja kokemusten syntymiseen ylipäänsä pidän erityisenä klovnerialle. Tärkeä tutkimustulos on, että klovneria spesifinä taidemuotona on selkeästi erityisen otollinen pyhyden kokemusten syntymiselle. Klovnin sydän on avoin pyhän näkemiselle, kokemiselle ja jakamiselle. Käsitys pyhästä näytti myös laajenevan puhuttaessa pyhydestä juuri klovnerian kontekstissa. Klovneriassa yhdistyvät vastakohtat. Näen, että klovnin on loputtoman mielenkiintoinen hahmo ihmiskuntamme historiassa ja elintärkeä hahmo pyhän säilymiselle kulttuurissamme.

LÄHDELUETTELO

Alho, O. 1988. Hulluuden puolustus –ja muita kirjoituksia naurun historiasta. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Csikszentmihalyi, M. 1990. Flow –The Psychology of Optimal Experience. New York: Harper Perennial.

Eliade, M. 2003. Pyhä ja profaani. Laitila, T. (suom.) Helsinki: Loki-Kirjat.

Hankamäki, J. 2008. Dialoginen filosofia. Teoria, metodi ja politiikka. Helsinki: Books on Demand GmbH.

Keisalo-Galván, M. 2011. Cosmic Clowns: Convention, Invention, and Inversion in the Yaqui Easter Ritual. Doctoral dissertation. University of Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/27347>. Luettu 3.11.2014.

Korhonen, R. 2013. Fokus: näyttelijöiden kokemuksia keskittymisestä. Licensiaatin työ. Esittävien taiteiden tutkimuskeskus (Tutke).

Ojansuu, J. 2004. Pyhyys –rajalla oleva ihminen. Juva: WSOY.

Peacock, L. 2009. Serious Play. Modern clown performance. Bristol: Intellect Books.

Rauhala, L. 2005. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Yliopistopaino.

Rauhala, L. 2009. Henkinen ihminen. Tampere: Gaudeamus Helsinki University Press.

Rouhiainen, L. 2010. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote. Luentosarjasta Minäkö tutkija? –Johdanto laadulliseen/postpositivistiseen

tutkimukseen. Käsikirjoitus ja suunnittelu Anttila, E. Teatterikorkeakoulun nettijulkaisu. <http://www.xip.fi/tutkija/0401.htm>. Luettu 14.1.2015.

Rämä, L. 2011. Näyttelijän klovnimielen tila. Teatteritaiteen maisterin opinnäytteen kirjallinen osa. Tampereen yliopisto. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö. Teatterityön koulutusohjelma.

Tuomi, J., Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Wright, John. 2007. Why is that so funny? – A practical exploration of Physical Comedy. New York: Limelight Editions.

Muut lähteet:

Danthois, D. The Sacred Clown as Healer -ryhmän nettisivut. <http://www.sacred-clown-as-healer.co.uk/index2.html>. Luettu 22.9.2015.

Olkkonen, J-P. Keskustelu 13.5.2015.

Tuohimaa, M. Emmanuel Levinas ja vastuu Toisesta. Artikkelinä Niin & Näin -lehdessä. 3/2001.

Qigong-nettisivut. <http://www.suomenqigong.fi>. Luettu 2.5.2015.

Katso myös:

www.sairaalaklovnit.fi

www.klovnitilmanrajoja.org

LIITTEET

1. Pyhyden maisemat.

1. Liite: Pyhyiden maisemat

Kysyin haastateltavilta haastattelun lopuksi:

Jos pyhyys olisi maisema, millainen maisema se olisi?

Seuraavassa heidän vastauksensa.

Pia Tapio:

Kyl mä nyt sanosin, et se on niinku ääretön sininen taivas kaikkialla, ja sitten sellasia keitaita, tai siinä on joku sellanen hehku. Et mä en ole siellä taivaalla, mä oon osa sitä. Jotenkin siinä on aurinko tai tämmönen lämpö. En mä tiedä, kyl mä tykkään lumihuippusista vuorista et ehkä niitäki vois olla siellä, ja sit siellä alla vois olla katuja jossa tallailee ja pöllöilee ihan tavalliset ihmiset. Yrittäen etsiä, löytää onnea, onnellisuutta, tehden ihan arkisia asioita. (Tapio 2015)

Johanna Peltola:

Semmonen vähän karukin maisema, mutta semmonen tunturimainen, kyllä se ehkä siihen rauhaan ja semmoseen yksinkertasuuteen ja semmoseen pelkistettyyn palaa se kokemus tai maisema. Missä näkyy merta ja jotenkin kauas, et siinä on pitkät näköalat. Ja semmonen laaja maasto ja jotenkin semmonen tilava. -- Sitten voi olla ehkä muita maisemia, vaikka semmosia hedelmäpuutarhoja.-- Jotenkin myös aattelee et on se toinen puoli mikä saattaa olla se runsaus ja jotenkin semmonen jopa kaoottisuus ja hauskuus ja juhlat joissa on hyvä tunnelma ja joissa on elämää paljon. -- Mut tuntuu et se on hirveen tärkeä kuitenkin se vuoristopuro ja löytää sinne se yhteys niitten hedelmätarhojen luota. Jos sitä ajattelee näin kylä ja vuoristo-asetelmana, tavallaan se kylä on pyhää mut myös se vuorenhuippu on pyhää. (Peltola 2015)

Laura Rämä:

Täysin pitkä horisontti, avomeri, oikeen kliseinen mutta ah niin totta, Hailuodon maisema sieltä Marjaniemestä. (Rämä 2015)

